

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

ROMAN VEVERKA

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Otázka vzkříšení a posmrtného života v qumránských textech

Bakalářská práce

ROMAN VEVERKA

Vedoucí práce: Doc. Jiří Mrázek Th.D.
Katedra Nového zákona

Studijní program: B 6141 Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou bakalářskou práci s názvem *Otázka vzkříšení a posmrtného života v qumránských textech* napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 3.5 2012

.....

Roman Veverka

Bibliografická citácia

Otázka vzkříšení a posmrtného života v qumránských textech: Bakalářská práce / Roman Veverka ; vedoucí práce: Doc. Jiří Mrázek Th.D. -- Praha, 2012. -- 58 s.

Anotácia

Táto bakalárska práca spája tému vzkriesenia s oblasťou skúmania zvitkov od Mŕtveho mora. Cieľom autora je skúmanie zmŕtvychvstania ako eschatologickej udalosti na konci vekov. Výskyt tejto tematiky je zúžený na konkrétny spis qumránskej literatúry zvaný Hodayot. V hlavnej časti práce je ťažisko položené na analýze tohto poetického textu pomocou rozboru termínov významných pre vzkriesenie, ako aj ostatných, ktoré pomáhajú osvetliť kontext vybraných pasáží. Práca s hebrejskými výrazmi je vedená formou hľadania paralel v textoch Starého zákona a vo zvitkoch od Mŕtveho mora vôbec, ako aj skúmania ich významov. Rovnako je dôraz kladený aj na pochopenie celkových súvislostí a hlavných tém manuskriptu Hodayot a následne aj špecificky zvolených pasáží. Tie boli zvolené podľa výskytu tematiky a terminológie špecifickej pre vzkriesenie. Pri skúmaní kontextu sú využívané analýzy štruktúry textu alebo paralelizmov ako poetických figúr. Súčasťou práce je rovnako aj ponúknutie názoru odborníkov na qumránske rukopisy, ktorí sa zaoberali aj témou zmŕtvychvstania. V úvodných častiach je načrtnutý v stručnosti starozákonný výskyt vzkriesenia, ako aj vo zvitkoch od Mŕtveho mora celkovo. Hlavnou úlohou práce je pomocou týchto metód a materiálu odpovedať na otázku, či manuskript Hodayot ponúka dostatočný dôkazový materiál ohľadom vzkriesenia.

Kľúčové slová

Vzkriesenie, zmŕtvychvstanie, zvitky od Mŕtveho mora, Hodayot

Summary

This Bachelor's thesis links together the theme of rising from dead with Dead Sea scrolls as the area of research. The author's goal is to investigate resurrection as an eschatological event at the end of time. The examination of the occurrence of this topic is narrowed down to a specific manuscript of the Qumran literature called Hodayot. The main part of this work focuses primarily on analysis of this poetical text by examining the terms important for resurrection, as well as the other that help to clarify the context of those passages. The work with Hebrew expressions is done in a form of searching the parallels in the texts of the Old Testament and the Dead Sea Scrolls as such, as well as examining their meaning. At the same time the emphasis is on understanding the context and main topics of the Hodayot manuscript together with the chosen passages. These passages were selected according to the occurrence of the theme and terminology specific for resurrection. The analyses of the text structure or parallelisms as poetic figures were used when investigating the context. An integral part of the work is the perspective of scholars specialized in the Dead Sea scrolls and dealing with resurrection. In the introductory parts of the work there is the occurrence of the resurrection theme in the Old Testament and Qumran manuscripts. The main goal of this bachelor's thesis is with the help of the mentioned material and method to answer the question whether the Hodayot manuscript offers sufficient evidence about resurrection.

Keywords

Resurrection, Dead Sea Scrolls, Hodayot

Pod'akovanie

Ďakujem svojmu konzultantovi Doc. Jiří Mrázekovi Th.D. za rady a vedenie, ktoré mi poskytol pri písaní bakalárskej práce. Ďakujem za podporu svojej manželke Zuzke a taktiež maminke, ktorá ako jediná okrem konzultanta práce statočne prečítala jej prvopis.

Acknowledgements

I would like to acknowledge Doc. Jiří Mrázek Th.D. for assisting me in writing this bachelor thesis. I am grateful to his comments and suggestions which were of great help in preparing the final version of the text. I would like to thank my adorable wife Zuzka as well as my mother that was the only person except the consultant who bravely read the first version of the work.

Obsah

Obsah	6
Úvod.....	8
Základné predpoklady	12
Biblia	12
Qumrán	13
Sektárska literatúra.....	13
Nesektárska literatúra	15
Hodayot	21
Úvodné informácie.....	21
Základné črty a témy.....	25
Spása ako kľúč k metafore	26
Posmrtný život ako význam eschatologických výpovedí?.....	27
Možnosti eschatológie.....	28
1QH ^a XI	30
Ťažisko v úvode.....	30
Ďalšie myšlienky básne.....	33
Zhrnutie	34
1QH ^a XIV	35
Prírodná symbolika a jej významy	35
Eschatologické vyvrchoľovanie.....	37
Aramejská apokalypsa: podobné znaky	39
Vzkriesenie v závere básne?	41
Prach a červy	42
Zhrnutie	44

1QH ^a XIX.....	46
Text a jeho nuansy.....	46
Možné paralely v texte.....	49
Významové rozdiely a stupňovanie	50
Zhrnutie	51
Záver	54
Zoznam literatúry.....	56

Úvod

Úvodom by sme chceli v stručnosti predstaviť obsah nasledujúcej práce, ako aj ciele, ktoré sme si uložili, a tézu, ktorú sa pokúsime obhájiť. Pred tým ešte pár slov k názvu: *Vzkriesenie a posmrtný život v qumránskych textoch*. Ako bude zrejme z nasledujúcich riadkov, neobsiahneme celú šírku tohto názvu, pretože po dohode s konzultantom práce sme sa rozhodli zamerať užšie a vybrať len niektoré myšlienky, ktoré by sme chceli teraz predstaviť. Táto bakalárska práca pojednáva o téme zmŕtvychvstania, ktorej sme sa venovali aj v iných teologických odboroch, no na nasledujúcich stránkach dostane úplne iný rozmer. Vzkriesenie z mŕtvych je tak špecifická a rozsiahla, zaujímavá a kontroverzná látka na poli kresťanstva, že je nemožné ju plne poňať v niekoľkoročnom či až kariérnom úsilí. Po skúsenostiach s touto témou v odboroch systematickej teológie, filozofie alebo religionistiky sme sa rozhodli pre jej skĺbenie s inou nám blízkou oblasťou skúmania, ktorou sú zvitky od Mŕtveho mora. S objavom tohto vzácneho materiálu sa svetu otvoril úplne nový pohľad na viaceré odvetvia akademického výskumu.

Konkrétne budeme hľadať v qumránskych manuskriptoch doklad o viere v zmŕtvychvstanie. Chceli by sme sa pri tom zamerať hlavne na špecifický manuskript poetického charakteru 1QH^a zvaný Hodayot. Oboznámime sa s ním priamo v jednej z kapitol, teraz by bolo skôr na mieste vysvetliť, prečo sme si zúžili tento výskum práve takto. Dôvodom je v prvom rade rozsah. Nakoľko sme nadobudli skúsenosť s analýzou textov od Mŕtveho mora a ich rozsahom, tak bolo potrebné z praktických príčin sa zamerať len na niektoré. Inou možnosťou by bolo ponúknuť všeobecný náhľad do problematiky vzkriesenia vo všetkých rukopisoch, ale takéto práce už boli publikované viacerými odborníkmi. Tak sme sa rozhodli pre výber zaujímavého zvitku, ktorý nás doslova očaril svojou poéziou, obsahom a (tak ako napokon väčšina zvitkov vďaka nedokonalostiam v zachovaní) tajomnosťou. Tiež si na nasledujúcich stranách dávame za úlohu hľadať nielen konkrétne miesta, kde môžeme jasne zdokladovať vieru v zmŕtvychvstanie, ale aj pasáže, ktoré by mohli k tejto viere viesť alebo ju naznačovať. Napriek tomu, že Hodayot patrí medzi často citované manuskripty v prácach zameraných na vzkriesenie z mŕtvych, myslíme, že je to priestor pre ďalšie skúmanie v rámci celých zvitkov. Ambíciou tejto práce preto je pozrieť sa viac do hĺbky, hľadať vysvetlenie na otázky ohľadom prítomnosti

zmŕtvychvstania v Hodayot bezprostredne v texte tohto rukopisu, ako aj ďalších zvitkov od Mŕtveho mora a kníh Starého zákona. Tiež by sme sa chceli pozrieť na ponúkané interpretačné riešenia autorov, ktorí sa venujú rovnako našej téme a poukázať na ich východiská vo vysvetľovaní niektorých veršov. Tu sa do popredia dostáva téma preneseného výkladu v zmysle realizovanej eschatológie, ktorej sa tiež dotkneme, alebo viac priamemu výkladu, ktorý vidí v Hodayot náznaky viery vo vzkriesenie.

Našťastie máme k dispozícii texty, u ktorých vládne zhoda v názore, že obsahujú verše o zmŕtvychvstaní. Tým sa budeme venovať na úplnom začiatku, aby sme mohli prípadne poukázať na ich spojitosť s textami z Hodayot v hlavnej časti. Ešte v krátkosti pred tým spomenieme texty zo Starého zákona, ktoré operujú s témou zmŕtvychvstania, pretože sa neskôr budú v práci opakovať a poukázanie na ne nebude na škodu. Metódu, ktorú sme zvolili pri hlavnej časti práce, skúsime ešte viac ozrejmiť: Na základe vlastného vyhľadávania kľúčových výrazov v celých zvitkoch od Mŕtveho mora sme dospeli k vytriedeniu textov a rozhodli sme sa pracovať s 1QH^a kvôli vyššie uvedeným dôvodom a širšej možnosti analýzy, pretože výskyt pravdepodobných termínov so symbolikou vzkriesenia bol pomerne vysoký. Zaiste to mohlo byť spôsobené eschatologickou tematikou zvitku. Následne sme prácou s celým rukopisom vypracovali kontext manuskriptu, jeho hlavné témy a myšlienky, ktoré uvádzame hlavne v úvode k hlavnej časti. Spoločným posúdením kontextu a výskytov kľúčových slov sme si zvolili tri pasáže z Hodayot, ktoré budeme v práci analyzovať.

V čom spočíva analýza textov? Je to v prvom rade práca s výkladom textu, dôležitých spojení, so štruktúrou a do istej miery sa snažíme pracovať aj s poetickými figúrami. Pri interpretácii sa v prvom rade spoliehame na paralely bezprostredne v oddieloch jednotlivých básní, v celom texte Hodayot a zvitkov od Mŕtveho mora a v neposlednom rade aj hebrejskej Biblie. Využívame odkazy na odbornú literatúru k danej téme vzkriesenia, zriedka je možné pracovať aj s výkladmi samotného textu Hodayot.

Na čo sa v analýze zameriavame? Nerobíme širokospektrálnu analýzu ani výklad vybraných textov len pre výklad samotný. Našou ambíciou je nadviazať na tému vzkriesenia z mŕtvych. Budeme sa snažiť nájsť, zdokladovať a hlbšie pochopiť

kontexty, v ktorých sa (pravdepodobne) vyskytuje viera v zmŕtvychvstanie. Na mieste je zaiste vysvetliť, čo myslíme pod zmŕtvychvstaním. Nebudeme sa zaoberať zázračným vzkriesením mŕtvych v zmysle Ježišovho vzkriesenia Lazara. Skôr sa budeme zameriavať na vzkriesenie z mŕtvych v odtieňoch oživenia mŕtvych pred posledným súdom a vzkriesenia a dostania nového tela pre nebeskú večnosť. Toto budeme ďalej v práci nazývať zmŕtvychvstaním, vzkriesením (z mŕtvych) alebo vstaním z mŕtvych. Toľko k definovaniu pojmov, pri ktorých by mohlo dôjsť k problémom.

Zastaviac sa ešte pri podobných technických záležitostiach, musíme spomenúť, s akými textami budeme pracovať. Už sme spomínali, že odborne vyhľadáme výpomoc v publikáciách odborníkov a profesorov, ktorí sa zaoberali zvitkami od Mŕtveho mora, rukopismi Hodayot a tiež tematikou zmŕtvychvstania. Dôležité je ozrejmiť ešte s akými prepismi a prekladmi budeme pracovať. Čo sa týka qumránskych textov, tak sme zvolili *The Dead Sea Scrolls Study Edition*.¹ Toto bilingválne hebrejsko-anglické dvojzväzkové vydanie patrí medzi uznávané medzi odbornou verejnosťou, disponuje kvalitným prekladom do svetového jazyka. Oprava textov v ňom nie je príliš podsúvajúca, a tak je objektívna, čoho zárukou je aj dvojica redaktorov Florentino García Martínez a Eibert J. C. Tigchelaar. Jazykovo príbuznejší preklad ponúka publikácia *Rukopisy od Mŕtveho moře*² od trojice autorov Segert, Řehák, Bažantová, ktorý sme používali na výpomoc s niektorými textami. Pri uvádzaní slovenského prekladu sme vložili vlastný pracovný preklad, ktorý vychádza hlavne z anglickej študijnej edície. Hebrejské texty pochádzajú priamo z tohto zdroja. Množstvo citátov v práci má pôvod v Biblii a tu sme využili Slovenský ekumenický preklad.³

Napokon by sme chceli formulovať tézu s ktorou pôjdeme do skúmania primárnej aj sekundárnej literatúry. Tú sme si zvolili nasledovne: Rukopis Hodayot slúži dostatočne ako dôkazový materiál pri hľadaní viery v zmŕtvychvstanie

¹ Martínez, a iní, *The Dead*, 1999

² Segert, a iní, *Rukopisy*, 2007

³ Biblia, 2007

v zvitkoch od Mŕtveho mora. Formulácia tejto tézy samozrejme nebola neovplyvnená našimi predchádzajúcimi skúsenosťami a zvolili sme si ju po prečítaní troch hlavných pasáží, ktoré na prvý pohľad jasne poukazujú na vzkriesenie. Keďže však prvé dojmy bývajú klamlivé, lebo sú ovplyvnené vedľajšími a subjektívnymi faktormi, budeme sa podrobne venovať spomenutým trom textom a overovať, či skutočne poslúžia na dokázanie viery v zmŕtvychvstanie.

Základné predpoklady

Biblia

Na úvod by sme chceli začať predstavením viery v zmŕtvychvstanie v dokumentoch bezprostredne sa týkajúcich toho, ktorému sa budeme venovať – 1QH^a. Najprv sa chceme pozastaviť pri Starom zákone, pričom tento úvodný exkurz urobíme stručnou formou predstavenia najdôležitejších veršov a ak bude treba aj ich tematiky. Slúži to v našej práci ako predpoklad pri ďalšom skúmaní, pretože ako neskôr ešte širšie vysvetlíme, rukopis Hodayot je do veľkej miery popretkávaný možnými narážkami na starozákonný text. Pri výbere veršov sme postupovali podľa vlastných vedomostí či vyhľadávani a okrem toho sme si pomohli napríklad textom *Hebrew Words for the Ressurrection of the Dead*.⁴

Významnú úlohu logicky zohrávajú prorocké texty. U Izaiáša nachádzame verš 19 v kapitole 26, ktorý je uprostred pasáže s pravdepodobným kontextom vzkriesenia. Je však možné, že ide o metaforickú reč, ktorá poukazuje na obnovenie národa. Prorok Ezechiel používa v 37. kapitole symboliku údolia so suchými kosťami, ktorá bola v neskorších chápaniach a rabínskych výkladoch spájaná s témou vzkriesenia, aj keď to nie je jej prvotná intencia. Spomedzi veľkých prorokov nesmieme zabudnúť na azda najdôležitejšiu pasáž s určitosťou hovoriacu o zmŕtvychvstaní – Dan 12,1-3. Tento text disponuje naozaj neotrasiteľnou pozíciou a jeho kontext je jednoznačne eschatologický so zmienkou o tom, že „tí, čo spia v prachu zeme, sa zobudia na večný život lebo večnú potupu.“ V knihe proroka Ozeáša nachádzame tiež veľmi zaujímavý text: „Po dvoch dňoch nás oživí, na tretí deň nás vzkriesi, budeme žiť pred jeho tvárou.“⁵ Problém je však podobný ako pri texte z knihy proroka Izaiáša – ide o metaforu pre obnovenie Izraela, keďže celý text je štylizovaný do volania k pokániu a o verš skôr nachádzame prorocké zvolanie ku komunite, alebo sa naozaj text dotýka aj viery vo vzkriesenie z mŕtvych?

⁴ Sawyer, Hebrew, 1973

⁵ Oz 6,2

Mimo prorockej reči, ale v nám blízkej poetickej nachádzame verš 11 v Žalme 88, ktorý hovorí: „Či mŕtvym budeš robiť divy? Vstanú azda tiene mŕtvych, aby ťa chválili?“ Tu už sa dostávame k textom, ktoré sú v otázke kontextu vzkriesenia viac diskutabilné a o ich pôvodnom zmysle by mohli byť pochybnosti. Na doplnenie je vhodné tiež spomenúť na jednej strane v pôvodnej hebrejčine polemický verš z knihy Jób: „Ak muž umrie, azda zase ožije? Každý deň svojho boja by som vyčkával, kedy príde striedanie!“⁶ Ktorému už Septuaginta dáva rozdielny význam - ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος ζήσεται συντελέσας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπομενῶ ἕως ἂν πάλιν γένωμαι – tým, že mení štruktúru vety na: Ak človek zomrie, bude žiť, po tom čo vydrží dni svojho života.⁷ Takto je pridaný tomuto textu jasný rozmer vzkriesenia z mŕtvych. Podobne by sa dalo pokračovať s textami, ktoré hovoria pravdepodobne o posmrtnom živote, súde a večnosti, no my chceme poukázať hlavne na tie najvýznamnejšie v spojitosti so zmŕtvychvstaním. Rovnako by sa dalo ich skúmať hlbšie, čo však nie je úlohou tejto práce a je to možné dohľadať v literatúre na túto tému a komentároch.

Qumrán

V krátkosti by sme teraz chceli zmieniť miesta v zvitkoch od Mŕtveho mora, kde nachádzame náznaky alebo dôkazy o viere v zmŕtvychvstanie. S náznakmi je to veľmi problematické, a tak by sme radi vybrali hlavne tie, ktoré sú najčastejšie citované v publikáciách zaoberajúcich sa touto tematikou. Neskôr práve tu vidíme priestor na rozšírenie a ďalší výskum v budúcnosti.

Sektárska literatúra

Hlavne by nás mohla zaujať blízkosť textov, ktoré sú označované ako literatúra pochádzajúca z prostredia Qumránskej sekty. Problematické je samozrejme zaradovanie rôznych manuskriptov do tohto celku, avšak tomu sa nemáme priestor venovať, aj keď niekedy by mohli úvahy o pôvode niektorých zvitkov zavážiť pri

⁶ Jób 14,14

⁷ Hogeterp, Expectations, 2009, str. 262

posudzovaní kontextu... Rovnako ako texty Hodayot, ktorým sa budeme obsiahlejšie venovať, tak aj nasledujúce rukopisy patrili s najväčšou pravdepodobnosťou medzi pôvodnú Qumránsku literatúru. Dôkazový materiál týkajúci sa vzkriesenia mŕtvych je však v prípade týchto textov nepriamy. Napríklad zvitok Poriadok Jednoty 1QS je často tak nejasný a diskutabilný vo svojich eschatologických myšlienkach, že ani ohľadom tých nepanuje zhoda, či sú myslené so zreteľom do budúcnosti alebo sú súčasťou realizovanej eschatológie. Máme tu zmienky o poslednom súde a obnovení stvorenia (IV,20-25), ktoré sa tradične profesor Émile Puech snaží linkovať na zmŕtvychvstanie – najmä v otázke súdu a jeho dôsledkov: „Opis odmien a trestov, ktoré môžu byť jedine *post mortem* vo vzťahu ku Dňu Pána jasne reflektujú slová alebo témy Dan 12,2.“⁸ Paradoxom však je, že zrejme najvýznamnejším dôkazom o zmŕtvychvstaní v 1QS je úplný nedostatok priamych dôkazov. Nepriamo je tu dostatok zmienok o živote po súde, budúcom živote, konci hriešnikov a obnovení slávy Adama (to všetko len stĺpec IV), avšak doložiť, že ide v týchto prípadoch skutočne o posmrtný život nie je automatická záležitosť. Iným z tejto kategórie je Damaský spis, ktorý tiež hovorí o zasľúbeniach pre budúci život (napr. CD-A III 20), rovnako je v však v priamych dôkazoch skúpy. Vo svetle týchto zmienok, ako uvidíme neskôr, zbierka Hodayot naozaj ponúka spomedzi dokumentov pripisovaných Qumránskej sekte najviac materiálu, ktorý sa dá podrobiť hľadaniu viery vo vzkriesenie z mŕtvych.

Určite by sme mali ešte spomenúť rukopisy Sapienciálne dielo^{a-c} (4Q415-418) Nachádzame tu zmienky o Božom súde nad hriešnikmi, ktorému sa vyhnú spravodliví (4Q417 I 16); rovnako nechýba silné presvedčenie o predurčení synov dobra, im je zasľúbená večnosť (4Q418 69 II 13) a naopak zlu a jeho prívržencom je prisúdená hanba a vyhladenie (4Q418 69 II 8). Profesor Charlesworth prekvapivo vzhľadom k svojmu kritickému prístupu zaradil časť Sapienciálneho diela ako možnú zmienku vzkriesenia. O pasáži 4Q416 2 III 6-8 píše nasledovne: „Zdá sa, že myšlienka (básne) postupuje od zomretia v chudobe, cez odpočívanie v pravde až k zdedeniu radosti na konci“⁹ Profesor zdôrazňuje, že rozhodujúce pre text je podstatné meno „vy, ktorí zomriete“, sloveso s kľúčovou úlohou je „zdediť radosť“ a to, že tento zlomok má

⁸ Puech, Resurrection, 2006, str. 271

⁹ Charlesworth, Resurrection, 2006, str. 152-3

naozaj v obsahu viery vo vstanie z mŕtvych, podporuje aj možná zmienka ohľadom zmŕtvychvstania v 4Q418 69 7¹⁰:

„Temné miesta zaburávajú voči tvojim prosbám a všetci, ktorí navždy hľadajú pravdu, povstanú, aby vás súdili.“

Sú to texty (najmä 4Q418) na prvý pohľad znejúce presvedčivo v prospech prítomnosti viery vo vzkriesenie. Problém však môže nastať pri interpretácii, ktorá nie je nikdy taká prvoplánová, ako sa zdá po úvodnom prečítaní a do úvahy je nutné zobrať prenesené významy a rozdielne predstavy, v ktorých fungovalo spoločenstvo, kde tieto texty boli písané alebo čítané. To konkrétnejšie uvidíme na podobných úryvkoch z 1QH, ktoré budeme rozoberať v hlavnej časti tejto práce.

Nesektárska literatúra

Parabiblická literatúra

Viac konkrétnych citácií určite ponúkne v časti, kde sa budeme venovať mimo-sektárskym zvitkom. Sem zaradíme najmä materiál zvaný parabiblické texty. Zvitky ako 4QPseudo-Ezechiel alebo 4QPseudo-Daniel pracujú do istej miery s korpusom známym z kanonických starozákonných spisov, pokúšajú sa ho dopĺňať, interpretovať a ponúknuť v novom svetle. Pre nás sú podstatné práve spomínané zvitky, pretože ako vieme, tieto buď konkrétne obsahujú priame výpovede o zmŕtvychvstaní (Dan) alebo pracujú s pasážami, ktoré boli chápané, prenesene používané či až vykladané ako hovoriace o vzkriesení z mŕtvych (Ez).

4QPseudo-Daniel

Jedná sa o tri skupiny manuskriptov, ktoré pracujú s danielovskými proroctvami. Ide teda logicky o texty s apokalyptickými témami, čo by mohlo byť

¹⁰ Ibid, str. 153

celkovo pre nás zaujímavé, avšak pozornosť pri hľadaní vzkriesenia sa zameriava na tretí rukopis 4Q245. Samozrejme, že najčastejšie sú pokusy o nájdenie nejakého spojenia s Dan 12. Pasáž, ktorá by mohla naznačovať vzkriesenie – 4QpsDan^c ar 2, je však problematická v tom, že obsahuje terminológiu so slovesom מָקוּם, čo nezodpovedá מָקוּם knihe proroka Daniela, v známom verši 12,2. Tu je jej znenie:

1 [...] ... [...] 2 [...] k odstráneniu hri[eš]nosti 3 [...] tí vo svojej slepote, a zblúdili 4 [...] oni potom povstanú 5 [...] s[v]ätý a vrátia sa 6 [...] hriešnosť¹¹

Na prvý pohľad je zrejmé, že ide o veľmi zle dochovaný fragment, ktorý nadväzuje na text, kde sa priamo spomína meno Daniel. Verš 4 by mal hovoriť o vzkriesení, no očividne to nie je stopercentne dokázateľné z tohto stavu textu a bez lepšieho spojenia s kanonickou knihou Daniel.

4QPseudo-Ezechiel

Tento manuskript zo štvrtej jaskyne ponúka presvedčivejší materiál. 4Q385 2 je oveľa lepšie zachovaný text, aj keď má značné nedostatky, avšak ponúka podľa niektorých odborníkov zjavne verše s tematikou vzkriesenia z mŕtvych. K tomuto sa prikláňa aj jeden z kritických vedcov – profesor Charlesworth, ktorý vo svojej knihe o vzkriesení pripúšťa, že táto viera sa nachádza s istotou len na dvoch miestach v qumránskych zvitkoch.¹² Jedným z nich je táto pasáž:

A znova mi p[ov]edal: Prorokuj o štyroch vetroch oblohy a vetr[y] 8 [oblohy] budú viať [na nich a oni budú žiť a] veľký zástup ľudí p[o]vstane a bude žehnať Hospodinovi zástupov, kto[rý] 9 [spôsobil, že žijú. A] ja som povedal: Ó, Hospodine, kedy nastanú tieto veci? A Hospodin povedal ku [mne...] 10 [...] ... [a] strom sa nahne a vystrie [...]¹³

¹¹ 4Q245 1 1-6

¹² Charlesworth, Resurrection, 2006, str. 152

¹³ 4Q385 2 7-10

V predchádzajúcich riadkoch tohto stĺpca autor viac pracuje s textom z Ez 37. Správa, ktorú nám však tento manuskript ponúka je pomerne jasná. V prostredí, kde sa 4QpsEz písal a čítal bola tendencia spájať výpoveď o údolí suchých kostí s tematikou vzkriesenia. Preto je do príbehu zapracovaný „veľký zástup, ktorý povstane a bude žehnať Hospodinovi“, to všetko sa udeje z dôvodu, že on „spôsobil, že žijú“.

Mesiášska apokalypsa a iné

Okrem parabiblickej literatúry nemôžeme nespomenúť ďalšie významné texty pre skúmanie zmŕtvychvstania. Realitou je, že okrem jedného zvitku zvaného Mesiášska apokalypsa (4Q521), nachádzame zmienky nejasné, nepriame alebo prinajlepšom dvojznačné. Pred tým než teda pristúpime k 4Q521, pozrime sa niektoré ďalšie manuskripty, ktoré by mohli obsahovať vieru vo vstávanie z mŕtvych.

Nie je ťažké objaviť v rozsiahlom korpuse apokalyptickej literatúry a eschatologicky sfarbených pasáží v rôznych rukopisoch rôzne témy indikujúce možnosť zmŕtvychvstania. Vieme nájsť napríklad tematiku súdu a „večného zatratenia“ hriešnikov, zatiaľ čo spravodlivých čaká „večný život“ (4Q181 I II 1-5). Vo všeobecnosti verše spomínajúce, predpovedajúce alebo prisudzujúce niekomu večnosť by pre nás mohli byť dôležité. Záujem sa môže ešte zintenzívniť pri oddieloch, ktoré toto spájajú so záchranou či spásou. Tu je vhodné citovať aspoň Výklad Žalmu^a, kde čítame: „tí, ktorí sa vrátili z pustatiny, ktorí budú žiť tisíc generácií v spásе a všetko dedičstvo Adama im bude patriť navždy“¹⁴ V tomto prípade ide o pasáž vykladajúcu Žalm 37 a podľa citácií v predchádzajúcom stĺpci a nasledujúcich veršoch, to je Ž 37,¹⁸¹⁵. Pozoruhodné je najmä rozšírenie, ktoré qumránsky zvitok obsahuje – „bude im patriť dedičstvo Adama“, čo by mohlo poukazovať na to, že vo večnosti dôjde k obnoveniu stavu pred Adamovým hriechom. Nakoniec však ide len o dôkaz o nekonečnom živote, nie ešte o posmrtnom živote a zmŕtvychvstaní.

¹⁴ 4Q171 III 1-2

¹⁵ „Hospodin pozná dni bezúhonných a ich dedičstvo bude trvať večne.“

Nazdávame sa, že k podobným záverom by sme dospeli aj pri inom texte s tematikou súdu, zatratenia synov tmy a potešenia synov svetla. Ide o 4QAmram^f 1 12-14. Pred tým než tento textu uvedieme, musíme poznamenať, že preklady a interpretácie viacerých odborníkov na zvitky od Mŕtveho mora sa rôznia kvôli dochovaniu a ich východiskám pri výklade, preto do poznámok pod čiarou uvádzame niektoré varianty.

[Synovia svetla] pôjdu do svetla, k [večnej] spokojnosti, [k radosti]¹⁶ a všetci synovia temno[ty pôjdu k tieňom, k smrti] a k vyhladeniu. [...] Nastane svetlo pre ľudí a bude poznaný¹⁷ [...]

Rôzne opravy textu dávajú aj rozličné pochopenia, preto je veľmi ťažké určiť, akú výpovednú hodnotu má tento rukopis pre náš problém. Keby sme vzali do úvahy čítanie profesora Puecha, a keby ten text skutočne vyzeral ako ho vidí on, tak by to presvedčivý dôkaz azda bol, no v akademickom skúmaní je to príliš veľké *keby*, a tak 4QAmram^f 1 12-14 ostáva iba nádejným textom.¹⁸

Z týchto dôvodov nám okrem rukopisu Pseudo-Ezechiela ostáva už len jediný pevný dôkaz o viere v zmŕtvychvstanie vo Qumránskych zvitkoch. Konečne sa dostávame k najpresvedčivejšiemu textu o vzkriesení z mŕtvych, aký nám jaskyne pri Mŕtvom mori ponúkli.

Mesiášska apokalypsa je päť dochovaných skupín textu rôznej dĺžky a kvality. Napriek tomu, že vzhľadom k prázdny miestam v manuskripte sú potrebné početné opravy a doplnenia, zvesť o zmŕtvychvstaní týmto netrpí a je jasne zdokladovaná. 4Q521 1 II je značne nejasný text, kde sa nám dochovalo z niektorých riadkov len jedno (niekedy poškodené) slovo. Preto tento text nejdeme ani uvádzať. Zaujať by nás

¹⁶ Puech opravuje ako „veľký súd“ namiesto „radost“, vid' Collins, *Apocalypticism*, 1997, str. 126

¹⁷ Collins opravuje ako „oni budú žiť“ namiesto „bude poznaný“; Puech zas „oni budú oživený“ vid' *ibid.*; Hogeterp opravuje ako „ja im ukážem“, vid' Hogeterp, *Belief*, 2009, str. 302

¹⁸ Podrobnejšia rozprava o tomto rukopise s kontextom celého príbehu v 4QAmram: Hogeterp, *Belief*, 2009, str. 302-4

azda mohol len verš 7, kde je čitateľné jedno slovo – וקומים, čo by mohlo taktiež mať nejakú spojitosť so vzkriesením. Fragment 2 je oveľa zaujímavejší a uvedieme ho:

1	[כי הש]מים והארץ ישמעו למשיחו
2	[וכל א]שר במ לוא יסוג ממצות קדושים
3	התאמצו מבקשי אדני בעבדתו
	<i>vacat</i>
4	הלוא בזאת תמצאו את אדני כל המיחלים בלבם
5	כי אדני חסידים יבקר וצדיקים בשם יקרא
6	ועל ענוים רוחו תרחף ואמונים יחליף בכחו
7	כי יכבד את חסידים על כסא מלכות עד
8	מתיר אסורים פוקח עורים זוקף כ[פופים...]
9	ול[ע]לם אדבק [במי]חלים ובחסדו [...]
10	ופר[...י]ש לוא יתאחר
11	[ונכבדות שלוא היו יעשה אדני כאשר ד[בר]
12	[כי] ירפא חללים ומתים יחיה ענוים יבשר
13	ו[...][...]ש[...][...]ושים ינהל ורעבים יעשר
14	[...]. [כלם כ [...].

- 1 [lebo ne]bo a zem budú počúvať svojho mesiáša
- 2 [a všetko, čo] je v nich, sa neodvráti od príkazov svätých.
- 3 Posilnite sa, vy, ktorí hľadáte Pána, v jeho službe. *vacat*
- 4 Nenájdete v tomto Pána všetci, čo dúfate v svojom srdci?
- 5 Lebo Pán sa postará o zbožných a zavolá spravodlivých menom
- 6 a jeho duch sa bude vznášať nad chudákmi a obnoví spravodlivých svojou silou.
- 7 Lebo uctí zbožných na tróne večného kráľovstva
- 8 vyslobodí väzňov, dá zrak slepým, narovná zoh[nutých.]
- 9 A na[v]jaky sa primknem [k dúf]ajúcim a v jeho milosrdenstve [...]
- 10 a ovoc[ie ...] ... sa neomešká.
- 11 A Pán učíní slávne činy, aké ešte neboli, ako poved[al,]

12 [lebo] vylieči zranených a obživí mŕtvych, poteší chudobných

13 a [...] ... [...] povedie [...] ... a obohatí hladných.

14 [...] a všetci ... [...]

To, že text skutočne hovorí o zmŕtvychvstaní je zrejmé hneď z niekoľkých príčin. V prvom rade je to použitie kľúčových výrazov יהיה a מתים, ktoré môžeme pokojne chápať doslovne. Akékoľvek metaforické použitie nie je úplne vylúčené, no zdá sa nám veľmi nepravdepodobné. Rovnako s prenesenými výrazmi nepočítajú ani v odborných publikáciách ohľadom vzkriesenia v zvitkoch od Mŕtveho mora odborníci na túto tému, ako si ukážeme neskôr pri sumarizovaní celého zvitku. Tiež treba zdôrazniť kontext danej pasáže, ktorý vyjadruje očakávanie príchodu mesiáša a budúci vek, v ktorom spravodliví dôjdu k obnoveniu (v. 6) a ucteniu (v. 7). V rámci týchto eschatologických myšlienok nechýba aj to, že Pán „vylieči zranených a obživí mŕtvych, poteší chudobných“ (v. 12), čo je práve to silné svedectvo o zmŕtvychvstaní. Týmto však vzácny doklad 4Q521 o vzkriesení z mŕtvych nekončí. Zlomky 2 a 5 sú kratšie a horšie dochované, aj keď v nich tiež nachádzame nádejny materiál hovoriaci napríklad o tom, ako „otcovia sa navrátia k synom“ (4Q521 2 III 2). Prečo by sme sa však mali zaoberať nejasnými veršami, keď tu máme ešte ďalší jednoznačne hovoriaci text:

4 [...] העושים את הטוב לפני אדנ[י]

5 [...] א כאלה מקלל[ים] ולמות יה[יו]

6 [...] המחיה את מתי עמו

4 [...] tí, ktorí robia dobro pred Páno[m]

5 [...] ako títo, prekliati. A [oni] bu[dú] na smrť, [...]

6 [...] ten, ktorý oživuje mŕtvych svojho ľudu.

V krátkosti len zosumarizujeme aj tieto verše. Z pohľadu použitej terminológie ide jednoznačne o text, ktorý môže hovoriť o zmŕtvychvstaní. Dokonca je tu možnosť opravovať text, ktorý chýba na začiatku verša 6 a máme z neho len písmeno ׀ ako ׀[יקי], čo by mohlo byť preložené ako „ten, kto dáva život [pozdvihu]je mŕtvych svojho ľudu.“ Tematicky by mohlo ísť o myšlienku porovnania tých, ktorí sú

Bohu verí s nevernými, snád' aj pri poslednom súde. Neostaneme dlžní ešte pohľad odborníkov na obe tieto pasáže. Napríklad Albert Hogeterp považuje rukopis 4Q521 za „pevný dôkaz viery v eschatologické zmŕtvychvstanie“ na základe jeho „rámca a použitia terminológie“¹⁹. Rovnaké závery o prítomnosti vzkriesenia z mŕtvych bez pochybností prezentuje aj George J. Brooke²⁰, John J. Collins²¹, James H. Charlesworth²² a ďalší. Pred tým, než prejdeme k rukopisom Hodayot, je teda treba upozorniť na tieto dôležité fakty: 1. Qumránska komunita vedela o zmŕtvychvstaní, pretože mala vo svojej zbierke manuskripty priamo sa dotýkajúci tejto témy, ako aj ďalšie, ktoré ju naznačujú. 2. Medzi zvitkami od Mŕtveho mora nachádzame množstvo indícií a niekoľko dôkazov, ktoré poukazujú na vieru vo vzkriesenie z mŕtvych, no nenachádzame tam zmienky, ktoré by ju vyvracali. 3. Ak prejdeme do konkrétností v rukopisoch ako 4Q521, kde máme jasne zachované myšlienky zmŕtvychvstania, tak treba mať na pamäti, v akom kontexte sú prezentované, s akou terminológiou a možnými narážkami na starozákonný materiál.

Hodayot

Úvodné informácie

Prejdime teraz k obsiahlejšej časti tejto práce, v ktorej sa chceme venovať významnému a ťažko opomenuteľnému zdroju informácií o tematike vzkriesenia z prvej jaskyne. Zároveň však ide o zdroj dosť kontroverzný, ktorý veľa o vzkriesení naznačuje, no málo potvrdzuje. Na základe vlastného vyhľadávania kľúčových slov s významom pre vzkriesenie sme identifikovali ako významný práve zvitok 1QHodayot. Jedná sa vlastne o rukopis, ktorý bol objavený v roku 1947 v prvej sérii objavov spolu s ďalšími šiestimi väčšími celkami textov. Pôvod názvu sa vieme dovtípiť aj sami, pretože *hodayot* znamená približne vďakyvdania. Iste už prvé skúmania a čítania tohto zvitku ukázali, že sa jedná o zbierku hymnov alebo

¹⁹ Hogeterp, *Expectations*, 2009, str. 281

²⁰ Brooke, *The Structure*, 2006, str. 18

²¹ Collins, *The Essenes*, 2006, str. 48

²² Charlesworth, *Where*, 2006, str. 15

chválospevov s tematikou vďaky, ktorá sa priam podsúva tým, že úvodné slová jednotlivých poetických celkov začínajú slovami „*Ďakujem ti, Bože*“ (אודכה אדוני). Tu môžeme hľadať aj vysvetlenie, odkiaľ dostala táto zbierka svoj názov a tiež možno dodať, že „sa nezachoval žiaden názov pre túto kompozíciu, a tak sa editor rozhodol dať rukopisu hebrejský názov *Hodayot*.“²³ Spomínaným editorom nebol nik iný ako Eleazár Sukenik, ktorý je prirodzene autorom staršieho členenia. My sa v tejto práci budeme pridržať toho novšieho, ktoré je tiež použité v skôr spomínanom študijnom vydaní zvitkov od Mŕtveho mora. Ďalšie podrobnosti o vydaní, zachovaní a spracovaní zvitkov nebudeme hlbšie rozoberať, keďže sú k dispozícii vo viacerých publikáciách. Azda by sme mohli len poukázať na jednu zaujímavosť s relevanciou aj pre túto prácu: *Hodayot* sa zachovali vo vsutku obsiahlej a dobre zachovanej forme. Prirodzene, že to nie je medzi qumránskymi dokumentmi nejaká výrazná výnimka, veď dlhšie celistvé texty sú zachované aj v podobe napríklad IQM (Vojnový zvitok), CD (Damašský dokument) alebo IQS (Poriadok Jednoty). Avšak v prípade koženého spracovania IQH je tu dôležitý fakt, ktorý treba pripomenúť:

„Bezchybné materiálne spracovanie zvitku, ktoré je podľa našej znalosti unikátne spomedzi manuskriptov, ktoré boli objavené, samo o sebe poukazuje na nesmiernu úctu a dôležitosť, ktorú odpisovateľ pripisoval tomuto textu a je na úrovni s veľkými biblickými manuskriptami.“²⁴

Z toho môžeme usúdiť, že máme dočinenia s rukopisom, ktorý mal zrejme nielen u jeho odpisovateľa, ale aj qumránskej komunity dôležitú a uznávanú úlohu. Je to teda veľmi dobrý argument pre výber tohto rukopisu na hlbšiu analýzu, ku ktorej sme sa podujali v nasledujúcich riadkoch.

Berúc do úvahy práve texty nazývané *Hodayot* stojíme pred významným míľnikom, ktorý tvorí špecifický prechod od starozákonnej k novozákonnej poézii. Vzťah k Starému zákonu je veľmi výrazne vpísaný do tejto poetickej zbierky použitím narážok, parafráz či až citátov, ktorým sa systematicky venovali autori ako

²³ Puech, Resurrection, 2000, str. 365

²⁴ Ibid.

Holm-Nielsen²⁵ alebo Julie A. Hughes²⁶. Konkrétne sa s tým oboznámime neskôr pri analýze úryvkov. Netreba tiež zabudnúť na teologické myšlienky Starého zákona, ktoré nachádzajú v rôznych podobách a obmenách svoje miesto v týchto rukopisoch a zanedbateľné tiež nie sú výsledky ich komparácie s dôrazmi v Novom zákone. V súvislosti s Novým zákonom by tiež bolo prínosné hľadať spoločné znaky chválospevov s Hodayot alebo inými v zvitkoch od Mŕtveho mora, čo môže byť vhodný námet na ďalšie budúce rozšírenie tejto práce.

Je tiež vhodné spomenúť niekoľko základných faktov, aby sme mali úvodný prehľad o manuskriptochoch, ktorými sa budeme zaoberať. Začnime s datovaním²⁷: Rôzne exempláre rukopisov majú rôznu starobu. Najmladšie by mali byť obsiahle celky z prvej jaskyne, ktoré boli vytvorené na prelome alebo začiatku nášho letopočtu. Máme aj staršie zlomky a texty zo štvrtej jaskyne, ktoré je možné datovať do skoršej herodovskej éry až po počiatok začiatok prvého storočia pred našim letopočtom, čiže skoro po roku 100 BCE. Jazykom rukopisu je hebrejčina a jeho autorstvo je často spájané s osobou Učiteľa spravodlivosti. Keďže ohľadom identity Učiteľa je mnoho viac či menej určitých teórií, už logicky vyplýva, že bude ťažké mu bez pochybností pripísať vytvorenie tohto textu. Napriek tomu je tu silne zakorenený názor, že autorom byť mohol, aj keď nie je priamo podpísaný alebo mu nie sú hymny pripísané, ako to môžeme vidieť v prípade žalmov, ktoré nesú mená autorov, respektíve nositeľov akéhosi svojho žánrového zaradenia²⁸. Tento názor je odôvodnený zo samotného obsahu Hodayot, ktorý nesie črty vypovedajúce v prospech autorstva Učiteľa spravodlivosti. Postupne sa však sformovala kritika tohto pohľadu a dostalo sa do popredia delenie na dva druhy chválospevov²⁹: chválospevy učiteľa a chválospevy komunity. Tu sa však už dostávame aj na pôdu kritiky formy, pretože toto delenie nie je významné len z pohľadu autorstva, ale aj klasifikácie štýlov textu. Avšak je zrejmé, že toto dichotomické členenie nie je konečné a bezchybné. Dôležití bádatelia v tejto

²⁵ Holm-Nielsen, Hodayot, 1960

²⁶ Hughes, Scriptural, 2006

²⁷ Ibid., str. 366

²⁸ Buss, Form Criticism, 1999, str. 406-407

²⁹ Newsom, Pairing, 2010, str. 278; Puech, Hodayot, 2000, str. 366

oblasti – profesori Morawe a Holm-Nielsen napokon prišli s iným rozdelením na vďakyvzdania a chválospevy. Avšak mnoho vykladačov a odborníkov na zvitky od Mŕtveho mora a hlavne Hodayot poukazuje na rôznorodosť štýlov, ktoré treba lepšie analyzovať a roztriediť. K tomu sa prikláňa aj Bonnie Kittel, autorka publikácie o týchto rukopisoch s názvom *The Hymns of Qumran*, ktorá poukazuje na to, že v prípade Hodayot ide o zmiešanú formu³⁰ a tiež spresňuje: „Avšak málokto, ak vôbec niektoré z týchto žalmov reprezentujú čistý typ. Nachádzame v nich elementy nárekov alebo sťažností, pokánia, žiadosti, hymnickej chvály a iné časti majú apokalyptický charakter odlišný od toho, čo nachádzame v biblickom žaltári.“³¹

Otvoriac tému kritiky žánru, mohli by sme sa pozastaviť pri *Sitz im Leben*, čo by bolo pre účely našej práce určite nápomocné. Problémom však je ešte výraznejšie ako u autorstva rukopisu, že otázok je viac ako odpovedí a rôzne teórie sa ťažko potvrdzujú. Autorstvo nespomíname v tejto súvislosti náhodne. Tieto dve témy sa zdajú byť spojenými nádobami a problém s určením autora/ov, ktorý tak špecificky pre Hodayot často píše v prvej osobe singuláru, je dôležitým limitom aj pre istejšie určenie *Sitz im Leben*. Určite by sme vítali erudovaný názor, ktorý by osvetlil, do akej situácie sú adresované slová ako napríklad: „je tu nádej pre toho, ktorého si vytvoril z prachu pre večné spoločenstvo“³², no takýchto názorov je niekoľko a rôznia sa. Veľkou otázkou ostáva, či sa jedná o texty do liturgického prostredia alebo súkromného. Zástancom toho druhého názoru je napríklad Hans Bardtke, ktorý ho obhajuje vo svojej knihe *Considerations sur les cantiques de Qumran*³³. Podobne argumentuje aj Georg Molin³⁴ pričom obaja poukazujú na štýl, ktorý im nepríde pravdepodobný pre liturgické použitie svojou neohrabanosťou, ale skôr by uprednostnili zaradenie rukopisov Hodayot ako súkromnej poézie pre účel meditácií alebo vzdelávania. Iný názor reprezentuje napríklad Holm-Nielsen, ktorý si myslí, že „*Sitz im Leben* v Hodayot nemôže byť jednoducho určený z formy, ktorú tieto texty

³⁰ Kittel, *The Hymns*, 1981, str. 1

³¹ Ibid.

³² 1QH^a XI 22

³³ Bardtke, *Considérations*, 1956, str. 220-233

³⁴ Molin, *Die Sohne*, 1952, str. 103

majú.³⁵ Dôvod tohto záveru je jasný ihneď, keď sa zameriame na rôznorodé formy, o ktorých sme hovorili vyššie a keď si následne uvedomíme, že mohli byť pôvodne písané aj pre individuálne potreby, rovnako ako prednes v chráme. Príkladom by mohli byť vd'akyvzdania ako žánery. Preto sa treba pozrieť aj na iné faktory – v prípade Holm-Nielsen to boli historické reálie ohľadom qumránskej sekty plynúce z archeologického alebo literárneho skúmania. Na základe toho dospel k záveru, že zbierka Hodayot bola vytvorená pre obradné použitie pri zvláštnych príležitostiach.³⁶

Základné črty a témy

S väčšou určitosťou vieme pomenovať niektoré charakteristiky, ktoré sú pre Hodayot významné. Už na prvé čítanie pôsobí výrazne použitie prvej osoby singuláru (ktorá pozvoľna prechádza do tretej singuláru). Na rozdiel od starozákonných narážok je problém nájsť nejaké pevné faktické zmienky, ktoré by nám pomohli ukotviť datovanie alebo viazali texty a ich obsah k nejakej udalosti. Zaujímavý je tiež poznatok, ktorý robí Bonnie Kittel: „Od ostatných zvitkov sa líšia tým, že neobsahujú referencie k príchodu mesiáša alebo proroka.“³⁷ To však neznamená, že by bola v qumránskych zvitkoch opomenutá významná téma eschatológie. Avšak ako vieme, tá sa objavuje v mnohých podobách a obmenách s konkrétnymi menšími eschatologickými témami a v nami rozoberaných textoch to je bez zmienky mesiášov alebo postáv prorokov. Silne sa však do popredia dostáva eschatologická tematika súbojov dobra so zlom, kde rozhodujúcim pri víťazstve dobra je Boh, ktorý ochraňuje svojich verných. Tí sú reprezentovaní „rozprávačom“, ktorý zdôrazňuje svoje postavenie ako bezmocného a hriešneho človeka, ktorý však nachádza záchranu z tohto neutešeného stavu vo všemocnom a milostivom Bohu. Napriek toľkej odlišnosti nebeského Stvoriteľa a vládcu od toho, ktorý je „stvorený z prachu“ dochádza k vykúpeniu nehodného hriešnika. Nachádzame tu dobrotu od Boha, ktorá je záchranou pre človeka od nepriateľov a prenasledovaní (X,23; 35; XVII,29; XIII,12?).

³⁵ Kittel, *The Hymns*, 1981, str. 4

³⁶ Holm-Nielsen, *Hodayot*, 1960, str. 316

³⁷ Kittel, *The Hymns*, 1981, str. 8

Spása ako kľúč k metafore

Zdá sa, že autor chce naznačiť, že Boh je tým, ktorý oslobodzuje od časných súžení a nespravodlivostí a tento rozmer má pre neho aj termín spása alebo vykúpiť (či už pri použití termínu ישׁע alebo פדה). Otázkou následne môže byť, či tento špecifický význam záchrany nie je aplikovaný naprieč celou zbierkou Hodayot. Dôsledky by boli vážne pre výklad toho, ako vnímala qumránska komunita posmrtný život. Do pozornosti sa nám tak dostáva možnosť metaforickej interpretácie mnohých ďalších miest, ktorým boli prisudzované zmienky posmrtného života. Istou formou Božej spásy alebo pomoci je rovnako aj zoslanie a práca Svätého ducha, ktorý človeka posilňuje (VIII,15), očisťuje (VIII, 20) a je akousi obdobou sily, ktorá človeka chráni od zakolísania a ktorou sa vie ohradiť (XV,6-7), ale tiež v neposlednom rade je Svätý duch pre človeka radosťou a potešením (XVII,32). Taktiež tu máme Božiu pomoc vo forme porozumenia alebo múdrosti (X,17-18; XVIII,27; XIX,27-28; XX,13...), ktorá je výsadou verných. Tieto slovné obraty a mnohé ďalšie poukazujú na Božiu podporu tu na tomto svete. Jeho záchrana je sústredená okolo súdu, no preniká k vyvoleným už teraz skrze múdrosť, porozumenie, rozumnosť, ducha a iné, čo Boh dáva svojim verným. Preto vôbec nie je problém rozumieť z rukopisu Hodayot qumránskej eschatológie nie v medziach posmrtného života, ale napríklad znovunastolenia spravodlivosti, mieru a pokoja či víťazstva síl dobra nad silami zla.

Avšak pozornosti nesmú uniknúť ani iné zmienky o spásе alebo záchrane v nami rozoberanom rukopise, ktorých význam je buď nejasný, alebo bol považovaný za materiál dokazujúci vieru v posmrtný život. Záujem púťali hlavne texty hovoriace o tom, ako Boh vykúpil (פדה) život autora z hlbiny (XI,19; XIII,6), ktoré boli a dodnes sú hlavnými adeptmi na pozíciu právoplatného dôkazného materiálu ohľadom viery v posmrtný život v komunite od Mŕtveho mora. K tomu pripájame viac diskutabilné verše napríklad o záchrane (פלט) až do večnosti (XVII,29), kde však tou záchranou môže byť a pravdepodobne aj je samotný Boh a vhodný by bol aj preklad ochrana až do večnosti namiesto záchrana; alebo verš, v ktorom sa neznámy dej odohráva s večnými duchmi v stánkoch slávy a spásy (באהלי כבוד וישועה ; XX,2-3). Podobné miesto nájdeme v impozantnej výzve k oslave Boha, ktorá je v kapitole XXVI hore.

Je možné, aby všetky tieto slová o spáse, vyvedení alebo záchrane boli myslené metaforicky v duchu oslobodenia od prenasledovania? Zaujímavé by bolo pozrieť sa na to z opačnej strany. Verš v štrnástej kapitole hovorí: „Niet útočišťa pre náklonnosť k vine. Pošliapu k zničeniu a neostane ani zvyšok.“³⁸ Aby sme sa dostali do obrazu, tieto slová sú vyrieknuté na záver žalmu alebo básne, ktorá hovorí o Božej sláve, ktorá sa má šíriť vďaka jeho synom po všetky pokolenia. Po tomto úvode nasleduje hlavná téma, ktorou je rozdielnosť medzi ľuďmi viny a synmi svetla a hlavne prichádzajúci súd, ktorý rozhodne, že synovia pravdy budú zachránení a synovia bezbožnosti zničení: „A všetci synovia pravdy jeho sa prebudia, aby zničili synov bezbožnosti a všetci synovia viny už nebudú.“ (XIV,29-30) Rozšírením týchto myšlienok je práve aj nami vyššie citovaný verš 32. Je zaujímavý pretože používa jeden z termínov pre záchranu - פלג, ktorý je odoprený synom viny (náklonnosti k vine, ktorú majú synovia viny). Vieme pritom z kontextu Hodayot, že práve synovia bezbožnosti sú tí, ktorí spôsobujú problémy a trápenie synom pravdy. Oni sú teda agresormi, ktorí útočisko nepotrebujú, naopak po tom túžia synovia pravdy. Dalo by sa teda interpretovať, že im je odoprená akási iná záchrana ako *len* uľavenie od časných ťažkostí. Tak by mohlo slovo פלג dostať skutočne význam „spása“, ktorým je preložené v študijnom preklade Zvitkov od Mŕtveho mora vydanom pod vedením profesorov Martíneza a Tigchelaara.

Posmrtný život ako význam eschatologických výpovedí?

Pokúsime sa načrtnúť pre prehľadnosť kontext Hodayot asi v tomto zmysle: Boh je zvrchovaný, všemocný a dobrý a človek je v porovnaní s ním nič a jeho hriech je obrovský; Boh mu však odpúšťa a vyberá si tých, ktorým dáva svoju múdrosť a ducha, aby mu boli verní – alternatívou je, že ľudia si vyberajú či príjmu od Boha pomoc alebo nie; spravodlivého človeka Boh odmeňuje a on sa utieka jedine k nemu, avšak neobchádza ho ťažké prenasledovanie zo strany neverníkov; Boh však spravodlivého – resp. celé spoločenstvo jemu verných – zachraňuje pri súde a synovia zla, spoločenstvo Beliála sú zatratení po veľkej bitke a súde. Tieto myšlienky sú popretkávané mnohými ďalšími obrazmi a scénami, no my považujeme za

³⁸ XIV, 32

rozhodujúce pre naše skúmanie určiť význam eschatologických výpovedí, aby sme sa mohli venovať samotnému zmŕtvychvstaniu.

V prvom rade treba pripomenúť, že otázka posledných vecí sa viaže na kontext súboja synov Božích a synov zla. To je problematika, ktorej sme sa už dotkli pri žalme zo štrnástej kapitoly. Táto bitka je miestami poňatá vo viac personifikovanej podobe, kde sa súboj odohráva nie mimo historický priestor, ale práve v životoch komunity. 1QH ukazuje, že to môže byť niekedy na individuálnej rovine, akoby ozaj prehováral Učiteľ spravodlivosti o svojich prenasledovateľoch (napr. X,10-11) a inokedy to môže byť vykreslené z globálneho pohľadu komunity. Každopádne však ide o niečo osobné, čo sa dotýka ich žitej prítomnosti a nie je len vecou vzdialeného eschatonu. „Sekta verila, že žije v prechodnom období, ktoré je ovládané bitkou medzi dobrom a zlom na konci vekov. Ich budúcnosťou malo byť spoločenstvo vedomosti a pravdy s anjelmi a nebeskými duchmi.“³⁹ Toto očakávanie veľkého súboja s rozhodujúcim súdom so sebou nieslo aj predstavy o budúcom usporiadaní vecí. A tak obrazy, ktoré nachádzame v zbierke Hodayot sú podľa všetkého predstavami o posmrtnom živote. V týchto všeobecných hodnoteniach sa zhodujú viacerí, ktorí sa zaoberali témou eschatológie a posmrtného života v zvitkoch od Mŕtveho mora. Albert Hogeterp hovorí o myšlienkach v siedmej kapitole, ktorá pomôže v tejto téme: „1QH^a VII 17b-20a zmieňuje večnú spásu a nekonečný pokoj pre spravodlivého človeka, צדיק, zatiaľ čo 1QH^a VII 20b poukazuje na predurčený čas Božieho hnevu proti hriešnikom ako na ‚deň povraždenia‘, יום הרגה.“⁴⁰

Možnosti eschatológie

Ďalším dôležitým aspektom eschatologických myšlienok v chválospevoch Hodayot je myšlienka súdu skrze oheň a zničenie. Túto si všima niekoľko autorov a je významným poznatkom pri posudzovaní viery qumránskej komunity. Émile Puech napríklad poznamenáva, že niektoré „iné chválospevy rozoznávajú kolektívnu

³⁹ Mansoor, *The Thanksgiving*, 1961, str. 53

⁴⁰ Hogeterp, *Expectations*, 2009, str. 59

eschatológiu, ktorá končí požiarom sveta, ktorý obnoví vesmír.“⁴¹ Obrazy, ktoré pracujú s tematikou ohňa nachádzame v Hodayot niekoľkokrát. Často sú spojené práve s očistením ako napríklad XIII,16, čo môže byť narážka na niektoré podobné biblické zmienky (Iz 48,10). Na základe týchto poznatkov aj *Encyclopedia of Dead Sea Scrolls* poukazuje, že autor veršov v Hodayot nevidí momentálnu dokonalosť, ktorá by bola už realitou, ale naopak očakáva súd s očistením od padlej časti ľudstva a zla, čo má nastať práve pri požiarí sveta, silou ohňa.⁴² Týmto otvárame obsahlu a nevyriešenú diskusiu ohľadom typu eschatológie, ktorá je obsiahnutá (nielen) v rukopisoch Hodayot. Na jednej strane je tu skupina vedcov, ktorí vidia v manuskriptoch takzvanú „*realized eschatology*“. Jej počiatky môžeme hľadať v tridsiatych rokoch 20. storočia, kedy ju predstavil v aplikácii na novozákonné texty a hlavne podobenstvá o raste C.H. Dodd. Vo svojej knihe *Parables of the Kingdom* vysvetľuje, že „eschaton sa presunul z budúcnosti do prítomnosti, zo sféry očakávania do realizovanej skúsenosti.“⁴³ Postupne sa tento druh eschatológie začal aplikovať a hľadať aj v iných textoch. Pokúsime sa vysvetliť, ako je to možné v prípade Zvitkov od Mŕtveho mora a konkrétne rukopisov Hodayot, ale najprv uveďme presnejšiu definíciu: Realizovaná eschatológia tvrdí, že „novozákonné eschatologické pasáže nemajú vzťah k budúcnosti, ale majú byť chápané tak, že sa naplnili v biblických časoch a konkrétne v živote a službe Ježiša Krista.“⁴⁴ Ak ju teda aplikujeme na Hodayot, tak by sa dalo povedať, že koniec alebo vyvrcholenie vekov je chápané tak, že sa deje práve v realite qumránskej komunity, prípadne v udalostiach okolo súboja ich komunity (a hlavne v osobe vodcu a predstaviteľa – Učiteľa Spravodlivosti) so synmi zla. Zdá sa, že na takéto chápanie naráža John J. Collins: „Téma spoločenstva s anjelmi a prebiehajúcej participácie na eschatologickom stave sa objavuje jasne v 1QH XI,19-23.“ V podobnom zmysle sa vyjadruje aj James H. Charlesworth, ktorý práve po výklade oddielu z Hodayot sumarizuje svoje postrehy z tohto rukopisu aj týmto bodom: „Kumránec nepovažoval budúcnosť za vzdialenú. Rovnako ani nedelil čas na minulosť, prítomnosť a budúcnosť. V Qumráne bola ‚budúcnosť‘ zažívaná

⁴¹ Puech, Apports, 2003, str. 157

⁴² Nickelsburg, Resurrection, 2000, str. 766

⁴³ Burge, Realized Eschatology, 2007, str. 989

⁴⁴ McKim, Realized Eschatology, 1996, str. 92

v prítomnosti.⁴⁵ Istým predstaviteľom týchto myšlienok je podľa Émila Puecha Heinz-Wolfgang Kuhn.⁴⁶ Pri definovaní termínu sme však zabudli na jednu dôležitú skutočnosť, voči čomu sa stavia ako hlavný myšlienkový protipól realizovaná eschatológia. Je to práve eschatológia, ktorá zastáva pohľad do budúcnosti a v našom prípade by si vysvetľovala obraty použité v Hodayot tak, že sú obrazmi toho, čo sa má stať. Komunita verných to istým spôsobom očakáva a ťažkosti a súboje, ktoré prežíva sú akýmiisi obrazmi súboja dobra a zla, ktoré sa uskutočnia na konci vekov. Predstaviteľom tohto prúdu vykladania je najmä Émile Puech. Vzhľadom k tomu, že oba tieto spôsoby výkladu môžu mať zo svojho uhla pohľadu pravdu a dokázať svoju hypotézu o vysvetlení eschatologických obrazov a veršov, dospeli viacerí bádatelia aj ku kompromisnému stanovisku, ktoré by dokázalo tieto protipólne hľadiská nejakým spôsobom prepojiť alebo zmierniť kontrast medzi nimi. Zaujímavý je postoj, ktorý poukazuje na samotnú „mnohoznačnú povahu poetickej literatúry“⁴⁷ a tak výber jediného významu eschatologických pasáží pri jednotlivých žalmoch v Hodayot nemusí byť nutný. V našej práci sa budeme ešte neskôr pri analýze konkrétnych textov z Hodayot venovať otázke výkladu ich eschatológie, preto sme považovali za nutné podať úvod aj do tejto problematiky. V tejto veci vidíme aj výraznú spojitosť so zmŕtvychvstaním, ktoré je ťažšie priamo doložiť, ak pracujeme s hypotézou realizovanej eschatológie. Každopádne je bezpečné povedať, že v manuskriptoch Hodayot nachádzame silné apokalyptické a eschatologické predstavy a myšlienky. Patrí ale k týmto predstavám a myšlienkam o posmrtnom živote aj viera vo vzkriesenie mŕtvych?

1QH^a XI

Ťažisko v úvode

⁴⁵ Charlesworth, Resurrection, 2006, str. 150

⁴⁶ Puech, Resurrection, 2006, str. 272

⁴⁷ Hughes, Scriptural, 2006, str. 213

Odpoveď by mohol ponúknuť bližší pohľad na pasáže, ktoré sme vyhľadali podľa kľúčových slov v texte ako napríklad „vstať“, „pozdvihnúť“, „prach“, „mŕtvy“, „večný“ a mohli by poukazovať na vieru vo vzkriesenie. Svoju pozornosť najprv obráťme na jedenástu kapitolu, ktorej sa venovala vo svojej publikácii *Scriptural Allusions and Exegesis in Hodayot* Julie A. Hughes. My budeme pre prehľadnosť postupovať po veršoch so špeciálnym dôrazom hlavne na aspekt porozumenia textu a vyhľadania výrazov a fráz kľúčových pre zmŕtvychvstanie.

Báseň je jasne oddelená na rukopise voľným priestorom, čo nájdeme štandardne naznačené aj vo väčšine prekladov. Text je písaný v prvej osobe singuláru. Začína teda veršom 19, ktorý obsahuje tradičnú otváraciu formulu a hneď zaujímavú vetu o vykúpení duše z priepasti. Ako vieme v hebrejčine veľmi dobre známe slovo נפש môžeme preložiť nielen ako dušu, ale aj život. Zaujímavé je v texte Hodayot sledovať prácu s termínom priepasť aj keď jeho významy sú vždy negatívne, no v tejto časti to máme ešte viac uľahčené, pretože autor nám k nemu dal prístavok – שאול אבדעה. Verš 21 ešte výraznejšie získava našu pozornosť svojím výrokom o pozdvihnutí „k večnej výšine“. Okrem toho, že ide o šikovnú hru s protikladmi, s ktorou sa stretávame naprieč celou básňou ako s jej charakteristickým výrazovým prostriedkom, to tiež môžeme radiť medzi jednu z možných narážok na vzkriesenie. Najprv sa pozastavme pri tom protiklade, ktorý vytvára na jednej strane priepasť vo verši 19 a potom výšiny vo verši 20, čo je veľmi pútavý prvok poézie Hodayot. Táto úvodná strofa, ako ju identifikovala Julie Hughes je ukončená časťou 20. verša, kde sa mení pohľad autora z pasívneho prijímania skutkov Božích na aktívne „prechádzanie sa po rovine“. V prvom rade sme si vyhľadali výskyty kľúčových substantív, ktoré tvoria akýsi lokalizačný triplet – priepasť, výšiny a rovina, a majú na mysli časté narážky na Starý zákon v Hodayot, hľadali sme aj v ňom (vrátane deuterokanonických kníh). Slovo במישור robí text veľmi zaujímavý, pretože má širší význam a len v dvoch výskytoch v zbierke Hodayot dostáva v prekladoch iné rozmery. V X,29 uvádza český preklad „na rovine“ a anglické študijné vydanie „na pevnej pôde“. Pri nami analyzovanom texte sa zhodujú aj s Julie Huges v použití „na rovine“, ktoré je určite oprávnené, no je k nemu treba ďalší výklad. Ak vezmeme do úvahy narážky na starozákonný text, tak vidíme, že במישור sa používa aj metaforicky. Napríklad 1Kr 20,23 znie takto: „Sýrskeho kráľa presviedčali jeho služobníci: Porazili nás, lebo majú boha vrchov. Ak budeme proti nim bojovať *na rovine* (במישור)

zvít'azíme my!"⁴⁸ Avšak verš z knihy proroka Izaiáša hovorí už metaforicky: „Ale spravodlivo bude súdiť slabých a bude *nestranne* (במישור)⁴⁹ rozhodovať proti biednym v krajine. Palicou svojich úst bude biť násilníkov, dychom svojich pier usmrtí bezbožníka.“⁵⁰ Práve pri tomto sa pozastavuje aj doktorka Hughesová a tvrdí, že básnická forma, ktorú text 1QH^a XI má, nám dovoľuje dvojité interpretácie ako „prechádzať sa po rovine“ alebo „kráčať v spravodlivosti“.⁵¹ Tiež je dôležité jej zistenie, že by v našom prípade mohlo ísť o narážku na Žalm 26,12, kde je tiež možný výklad v oboch významoch.⁵²

Pozoruhodné je tiež použitie slovesných tvarov a práca s nimi. Zatiaľ čo vidíme obyčajné perfektum qalu pri פדיהה a tiež hifilu pri העליהני, ďalšie sloveso v úvodnej strofe je už zložitejší tvar imperfekta hitpaelu od známeho הלכ text teda prechádza z perfekta do imperfekta, no to nemusí nutne značiť, že verše v perfekto sú uzavretou minulosťou, ako vieme z hebrejskej gramatiky. Práve tieto úvodné slová z básne v 1QH^a XI, ktorým sme sa venovali sú často diskutovanou pasážou pre problematiku vzkriesenia. Výklad však nie je jednoduchý. Dá sa argumentovať použitím perfekta a považovať vety o vykúpení z priepasti a pozdvihnutí k večným výšinám za príklad viery v realizovanú eschatológiu alebo vďaka za vyvedenie z problémov prenasledovania pozemskými nepriateľmi. Rovnako je tu možnosť pozeráť do budúcnosti a vidieť v priepasti rozvitej prístavkom Šeol skutočne podsvetie, z ktorého bude človek vďaka Bohu pozdvihnutý do nebies alebo večných výšok. Samozrejme, že je ľahké vidieť v týchto veršoch náznaky viery o zmŕtvychstaní, no otázkou ostáva, či to bola intencia autora, prípadne či ich tak čítala aj qumránska komunita. Rovnako ľahko sa dá obhajovať aj opačné stanovisko, no takáto interpretácia by nemala zasahovať do prekladu, ako sa to stalo pri tom českom, kde nachádzame v 20. verši: „a budem chodiť po rovine, kde nie je

⁴⁸ Kurzíva pridaná. Pozri tiež 20,25

⁴⁹ Spolok Svätého Vojtecha: *priamosťou*; Český ekumenický preklad: *podle práva*; The New American Standard Bible: *with fairness*

⁵⁰ Iz 11,4

⁵¹ Hughes, Scriptural, 2006, str. 213

⁵² Ibid.

prenasledovateľ““ zatiaľ čo v hebrejskom texte máme ואתהלכה במישור לאין חקר. Tu si myslíme, že nielen ide o preklad, ktorý počíta s úzkou interpretáciou, ale možno aj nesprávnou.⁵³

Ďalšie myšlienky básne

Posuňme sa v jedenástej kapitole ešte ďalej, aby sme mali prehľad o celkovom smerovaní básne a potom sa ešte k téme vzkriesenia vrátime. Verš 20 končí vetou o nádeji pre človeka. Myslíme si, že toto (seba)uistenie autora mieri dvoma smermi. Je to vyjadrenie vedomosti o tom, že Boh sa postará alebo postaral o človeka tak, ako to naznačil predošlý text. Autor píše: „*viem/dozvedel som sa/spoznal som*, že je tu nádej“. Zároveň však táto nádej dostáva nový predmet alebo nové pomenovanie – nádej pre večné zhromaždenie. Tu sa nám rozpútava poetická bitka synonym. Na jednej strane tu vidíme *večné spoločenstvo, vojsko svätých, pospolitost' synov nebies, jednota radosti* – symboly zvrchovaného bezpečia. Proti tomu stojí *ten, ktorý bol vytvorený z prachu, zvrátený duch* a možno by sme sem mohli zaradiť aj *človek*. Ide tu teda o nádej v dokonalé spoločenstvo pre nedokonalú bytosť a tá sa stáva skutočnou skrze očistenie od veľkého hriechu, obdarovanie duchmi poznania, aby mohla byť dokonaná chválou Božieho mena. Podobné závery sme si všimli aj u profesora Puecha, ktorý ich rozvíja v súvislosti s obrazom požiaru, ktorý tiež figuruje v básni. Malo by sa jednať o známy a používaný obraz, pričom plamene sú súčasťou posledných udalostí pred a pri súde. „Tento požiar je nanovo opísaný v 1QH^a XI 20-37, kde človek vytvorený z hlíny a smrteľnosti, spravodlivý je volaný k životu spoločenstva nesmrteľných anjelov v zhromaždení plesania a chvál na svete napokon očistenom od veľkého hriechu, čo je narážka na Adamov hriech, 1QH^a XI 12.“⁵⁴

⁵³ Martínez, a iní, *The Dead*, 1999 prekladá „*boundless plain*“; text, ktorý používa Hughes prekladá „*plain without limit*“

⁵⁴ Puech, *Apports*, 2003, str. 157

Zhrnutie

Ako sme už spomínali jedná sa o často diskutovanú pasáž, a tak je k nej množstvo rôznych postojov. Viac-menej skepticky sa k možnosti naznačenia viery vo vzkriesenie stavia profesor Starého zákona na Yale University, ktorý zdôrazňuje, že spájať myšlienku zmŕtvychvstania s konečnou kozmickou bitkou nie je vôbec neopodstatnené aj vzhľadom k podobným tendenciám dotiahnutým v iných apokalyptických textoch tej doby, avšak Hodayot túto domnienku v kapitole XI ani vo zvyšku tohto zvitku podľa neho jednoznačne nepotvrďuje.⁵⁵

Veľmi jasne svoje odmietavé stanovisko k spájaniu tejto básne a viery vo vzkriesenie vyjadruje James H. Charlesworth, ktorého sme spomínali v súvislosti s príklonom k realizovanej eschatológii vo zvitkoch od Mŕtveho mora:

„Po dôkladnej štúdií poetickej formy tejto pasáže⁵⁶ sa stáva jasné, že vzkriesenie z mŕtvych tu nie je prítomné. Otázka v interpretácii sa vzťahuje k významu „z priepasti“ a „zo Šeolu Abaddonu“. Slúžia tieto predložkové frázy ako metafory alebo odkazujú na vzkriesenie z priepasti či Šeolu alebo vzkriesenie toho, kto umrel? Môžeme si byť istý, že táto pasáž nie metaforou, iba ak v nej je zmienka o smrti alebo posmrtnej existencii. Taká tu nie je. Preto som presvedčený, že 1QH^a 11 neuvádza myšlienku zmŕtvychvstania...⁵⁷

Ak by sme mali vyjadriť vlastný názor, tak je potrebné zdôrazniť, že táto pasáž určite neponúka žiadne jednoznačné odpovede a necháva otázku vzkriesenia z mŕtvych v zbierke Hodayot aj vo zvitkoch od Mŕtveho mora otvorenú. Preto sa určite neprikláňame k extrémnym pozíciám, ktoré s určitosťou považujú tento text za dôkaz zmŕtvychvstania bez akéhokoľvek vysvetlenia. Rovnako by sme boli opatrní s odmietavým stanoviskom hovoriacim, že tu vôbec žiadna spojitosť nie je. V tomto momente by sme ešte širšie zhrnutie nechali na neskôr. Rovnako neskôr aplikujeme

⁵⁵ Collins, *The Essenes*, 2006, str. 51

⁵⁶ 1QH^a 11 [= olím 3].19-21 – poznámka autora

⁵⁷ Charlesworth, *Where*, 2006, str. 9

niektoré všeobecné myšlienky, ktoré by boli platné pre 1QH^a XI, ale aj pre texty, ktoré ešte len hodláme rozobrať.

1QH^a XIV

Ďalšou pasážou, ktorá je často skloňovaná v spojitosti s vierou vo vzkriesenie je kapitola XIV. My sa budeme zaoberať hlavne veršami 27 až 34, ale samozrejme pozrieme sa na celý kontext básne. Verš 6 sa formou podobá na už vyššie spomínaný XI, 20. Tiež tu máme slovo מִקֶּוֶה, zaujímavé je preto sledovať rozdiely a spoločné črty. Čo nachádzame podobne v oboch básňach je, že táto fráza s nádejou tvorí akýsi predel. Pred ňou sú veci opísané v časoch odkazujúcich k minulosti (גְּלִיחָהּ je perfektum; וְהַבְּיָאֵנִי je dokonca naratív) a nasledujú opisy zaslúbení v čase budúcom, ktorými si je autori istý, že sa vyplnia konkrétne jemu, pretože v tejto básni pokračuje v prvej osobe singuláru. Čiže na začiatku verša 6 je ešte všeobecný a pripisuje nádej „komukoľvek kto sa odvráti od priestupku“, vo verši 7 už pokračuje osobne – „nájdem útechu pred hukotom národov“ (môže byť jedna z narážok alebo využitie často v starom zákone používaného spojenia עַם הַמּוֹן). Zrejme teda ide o tematiku prenasledovania a súboja dobra so zlom, ktorá je v tomto mieste pripomenutá, no hneď ďalej sa dostávame k hlavnej téme záchrany a očistenia. Verš 8 hovorí o očistení Božích ľudí od viny. Náhľad do teológie zbierky Hodayot ponúkne odôvodnenie tohto očistenia, ktoré sa deje v Božom súde a to skrze súcit (רַחֲמִים) a odpustenie (סְלִיחָה). Tak Boh vyučuje svoj ľud, aby sa mohli dostať do spoločenstva jeho slávy a robí to len pre seba, aby potom o týchto skutkoch hovorili všetci ľudia a vzdávali mu chválu.

Prírodná symbolika a jej významy

Báseň pokračuje obrazom rastu kvetu a výhonku v nekonečnom sade. Tento obraz je z eschatologického hľadiska veľmi zaujímavý. Viac sa s predstavou sadu môžeme zoznámiť v kapitole XVI, kde autor ďakuje Bohu, že ho ustanovil na nádherné miesto, do večného sadu. Nami rozoberaný text môže byť len krátkou

zmienkou a snáď pozná báseň o dve kapitoly ďalej. Alebo je možné, že je len menšou narážkou na známu tému, ktorá je neskôr viac opísaná. Každopádne, ak sa pozeráme na tento žalm v kapitole XIV ako na jedno z najvýraznejších miest, kde by sa mohlo hovoriť o vzkriesení, tak nás obraz nekonečného sadu upúta a zapadne do celkového kontextu. Prirodzene, celý text má eschatologickú tematiku a sad v kapitole XVI je obdivuhodným prirovnaním plným obrazov plnosti, bohatstva, pokoja a naplnenia. Čo je však zaujímavé pre nás, v kapitole XIV verš 15 sa stretávame s obrazom výhonku, ktorý poukazuje na niečo nové, čo vyrastá vo večnom sade. Keď tento výhonok pripodobníme k Bohu verným ľuďom, dávalo by použitie takéhoto obrazu zmysel v básni, ktorá vie o téme vzkriesenia. Táto teória však môže dostať trhlinu so spojením slov נצר a מטע, ktoré spolu stoja aj v Iz 60,21: „Tvoj ľud, všetci budú spravodliví, naveky budú vlastniť krajinu, ratolesť môjho sadu, dielo mojich rúk, ktorým sa oslávim.“ Tu ide síce tiež o pasáž, kde dôjde k obnoveniu ľudu Izraela, no štepy alebo výhonky sadu nemajú význam viazaný na veci budúce, ale je to jednoducho všeobecné označenie tohto ľudu. Rovnako však treba pripomenúť, že v Hodayot dostáva sad iné významy (ako sme už poukazovali na kapitole XVI), a tak aj táto zrejme izaiášovská narážka môže mať nové rozmery.

Predošlý záver by mohlo potvrdiť aj použitie slova קִיץ hneď o niečo skôr: „Ich koreň vyklíči ako *kvet pol'a* na vždy.“⁵⁸ Spojenie kvet pol'a nápadne pripomína slovník starej zmluvy a to najmä z knihy proroka Izaiáša 40,6n. Báseň v Hodayot sa nedrží významu, ktorý používa Izaiáš alebo ktorý by sme našli inde (Jób 14,2; Ž 103,15), ale je polemikou voči pohľadu na kvet ako dočasný a pominuteľný, naopak tu kvet vyklíči navždy.

Na začiatku obrazu čítame o koreňoch tých, ktorí odpovedia na Božie vznešené príkazy, a postupne tento obraz naberá na sile a pred očami nám rastie celý strom, ktorý pojíma všetko – jeho korene sú priepasti podsvetia a konáre až v nebesách. Eschatologicky silná je myšlienka o tom, že závlahou mu budú pramene Edenu, pretože ukazuje na návrat k počiatkom, ako boli pred pádom človeka. Táto myšlienka nie je ani tak prekvapujúca, pretože Hodayot silne vnímajú hriešnosť človeka a potrebu očistenia od previnení. Obrazom tohto je práve možnosť navrátiť sa

⁵⁸ XIV,14b-15a; pridané kurzíva pre קִיץ שדה

do stavu, keď všetko bolo v poriadku, keď človek prebýval v záhrade v Edene. V otázke vzkriesenia z mŕtvych nás to však posúva smerom k neurčitosti, pretože húštie (יער) stromu bude po celom svete (XIV,17), čo by ukazovalo na uskutočnenie budúcich vecí akýmsi preliatím toho očakávaného do časných pomerov. Prerozprávané inak: z verných a svätých vyrastú pevné korene a z výhonkov mohutné vetvy, ktoré zakryjú celý svet a budú siahať od podzemia až po nebo.

Eschatologické vyvrcholovanie

V tejto spleti konárov a húštiny, ktorá pokrýva celý svet je zdrojom svetla akýsi večný prameň מקור עולם⁵⁹. Tieto predstavy dávajú menej priestoru pre vieru vo zmŕtvychvstanie, no stále nie sú pre svoju poetickú a metaforickú povahu dosť konkrétne, aby ju vylučovali. Ďalej na obraz večného prameňa, ktorý je zdrojom svetla nadväzuje myšlienka súdu, ktorá prichádza s vyobrazením veľkého kontrastu k tomu, čo autor líčil v predošlých veršoch. Pokojné, prírodné, ale aj bohaté metafory a paralelizmy o raste striedajú tie o ohni, deštrukcii a súde. Od prameňa svetla nebolo autorovi ďaleko k ohňu a plameňom, ktoré sú prostriedkom súdu nad mužmi viny, ktorí budú zničení. Po opise ľudí, ktorí mali chodiť po svätých chodníkoch, no sklátili sa, sa autor vracia späť do osobnejšej reči v prvej osobe o svojej situácii, ktorú prirovnáva k námorníkovi na rozbúrenom mori. Vôkol zúri búrka, hromy, vietor – úplne opačné obrazy oproti rastu v sade, ale istým spôsobom odlišné aj od súdu v znamení ohňa. Až sa napokon dostáva do opevneného mesta, kde nachádza svoju záchranu a vraví: „Môj Bože, spolieham sa na tvoju pravdu...“ (XIV,25). Zaujal nás pohľad na tieto eschatologické obrazy pevnosti, ktorý tvrdí, že „1QH 14.24-30 (6.24-30 Sukenik) používa tento text⁶⁰, aby naznačil, že Qumránska komunita je ako silná pevnosť, do ktorej sa jednotlivý člen utieka, aby hľadal Božiu ochranu.“⁶¹ A nasleduje pre nás nesmierne významná pasáž, ktorej sa budeme podrobnejšie venovať:

⁵⁹ Dalo by sa preložiť ako večný prameň. Môže narážať na Ž 36,10: „Veď u teba je zdroj života a tvojom svetle uvidíme svetlo.“ Ide o žalm s tematikou blízkou zbierke Hodayot, ktorý opisuje ľudskú zvrátenosť oproti Božej добрote. Verše z tohto žalmu by dokázali svojimi myšlienkami aj obrazmi zapadnúť do Hodayot.

⁶⁰ Iz 28,16 – poznámka autora

⁶¹ Roberts, *The Importance*, 2006, str. 275

„A žiadna horda so svojimi vojenskými zbraňami nevstúpi,
keď všetky m[eče] 29 vojen neprávosti skončia.

Potom Boží meč sa vrhne do obdobia súdu

a všetci synovia jeho pravdy sa zobudia,

aby zničili [synov] 30 neprávosti

a všetci synovia viny viac nebudú.

Hrdina vytasí svoj luk a prelomí obkľúčenie [...]

31 na nekonečne rozsiahle miesto.

(On otvorí) nekonečné brány, aby vytiahol vojnové zbrane

A budú mo[cn]é z jedného konca na [druhý.]

32 ... Niet útočiska pre náklonnosť k vine.

Posliapu k zničeniu a neostane ani zvyšok.

Niet] nádeje v množstve ...

33 ani pre všetkých vojnových hrdinov, kým nebude útočisko.

VACAT Lebo Bohu Najvyššiemu patrí [...]

34 Tí, čo ležia v prachu, pozdvihnú vlajku

a červ mŕtvych pozdvihne zástavu k [...]

Nás budú hlavne zaujímať verše 29 a 34, ktoré sú obzvlášť zaujímavé pre problematiku vzkriesenia v zbierke Hodayot. Najprv sa pozrime na verš 29. Ten prezentuje myšlienku, že vyhladenie synov hriechu nastane konkrétne rukou spravodlivých. Veľmi zaujímavá eschatologická myšlienka, ktorá opäť vystupuje do popredia má nepriamy vzťah na problematiku zmŕtvychvstania. Čo by nás mohlo posunúť trochu ďalej je práve verš, v ktorom sa hovorí, že synovia jeho pravdy sa zobudia. Samotné sloveso יעוררו v tejto konkrétnej forme nás odkazuje v Starom zákone k veršu z proroka Joela, kde čítame v kapitole 4 vo verši 12: „Nech sa prebudia a nech vystúpia národy do Údolia Jehošáfát, lebo tam si zasadnem, aby som súdil všetky okolité národy.“ Tento verš a celá pasáž, v ktorej leží sa tematikou hodí k tomu, čo pozorujeme v zvitkoch Hodayot a špeciálne aj v básni, ktorej sa momentálne venujeme.

Veľmi stručne sa najprv pozrime na konkrétne umiestnenie v údolí Jehošáfát. To je v knihe proroka Joela vybraté možno práve pre symboliku veľkého víťazstva

kráľa, ktorý ho dokázal proti presile vybojovať len vďaka pomoci Boha (2 Kron 20,12). Alebo môže byť vysvetlenie jednoduchšie a prorocký text chce poukázať menom יהושפט na Boží súd, ktorý na tomto mieste naozaj nastane s národmi. Oba významy nám sedia do kontextu básne v Hodayot.

Tiež vidíme boj spravodlivých proti veľkej sile synov zla pod mocou Beliála. Myšlienka súdu funguje pre kontext, v ktorom je verš 29 kapitoly XIV, ešte vhodnejšia. Aj iné spoločné idey nachádzame v oboch pasážach. Carl Keller o tejto časti knihy proroka Joela píše: „Program spomenutý v predchádzajúcej pasáži je uskutočňovaný: Hospodin zhromažďuje vojská všetkých národov a prebúdza ich, aby bojovali proti jeho vlastným bojovníkom.“⁶² Tento „program“ sa prenesene podobá súboju medzi synmi Božej pravdy a synmi nepravosti, ktorý práve vrcholí až splýva s Božím súdom, ktorý sme spomínali pri mene Jehošáfát. Problém však je, že presná podoba slovesa zobudiť יעורו je použitá úplne inak v Joelovi (tam sa budia národy) ako v Hodayot (tam sa zas budia synovia pravdy), a tak podľa nášho názoru vôbec nemusí ísť o narážku na túto pasáž síce s podobnou tematikou. V otázke vzkriesenia je pre nás spájanie s veršom z knihy Joela ukázkou toho, že hľadanie podobných slov s tematikou zmŕtvychvstania často naráža na realitu, kde sú tieto výrazy používané v nami hľadanom kontexte zanedbateľne a prvotné aj druhotné významy sú úplne odlišné.

Aramejská apokalypsa: podobné znaky

Spojitosť v tematike je tu však aj s iným oddielom, ktorý je priamo zo zbierky rukopisov od Mŕtveho mora. Manuskript, ktorý nám pripomína túto báseň s jedným s výrazných vrcholov vo verši 29, je 4Q246 zvaný Aramejská apokalypsa a konkrétne jeho druhý stĺpec. Na súvislosť tohto rukopisu s knihou Daniel poukazujú mnohí, no tá

⁶² Keller, Joel, 2001, str. 581

by mala byť s kapitolu 7 v knihe proroka Daniela.⁶³ Pozoruhodná zhoda niektorých znakov a myšlienok tu však určite je:

עד יקום עם אל וכלא יניח מן חרב

„Pokým ľud Boží nepovstane a všetkým nedopraje pokoj od meča.“⁶⁴

הרב אל בקץ משפט וכול בני א[מ]תו יעורו להתם [בני] רשעה

„Potom Boží meč sa vrhne do obdobia súdu a všetci synovia jeho pravdy sa zobudia, aby zničili [synov] nepravosti.“⁶⁵

Oba texty pracujú s obrazom meča, ktorý je však v Hodayot mečom Božím, a tak zrejme predstavuje ostrý predel a súboj ktorý prichádza s Božím súdom. Avšak הרב v Aramejskej apokalypse bude skôr poukazom na súboje ľudí a provincií medzi sebou (4Q246 II,3). Oba texty pracujú s apokalyptickou víziou a myšlienkou víťazstva synov pravdy resp. ľudu Božieho. Rovnako sú oba texty možnými náznakmi viery vo zmŕtvychvstanie, no ako presvedčivý dôkazný materiál neobstoja. Rozdielne použitie slovies קום a עור skôr otvára túto možnosť v texte z Hodayot a Aramejská apokalypsa môže byť zatiahnutá do tejto témy čisto náhodne. Každopádne vylúčiť sa nič nedá aj kvôli jej horšiemu dochovaniu, no argumentom pre vzkriesenie je veľmi slabým.

Na druhej strane sme si však všimli myšlienky Johna F. A. Sawyera, ktorý sa venuje aj 1QH^a XIV,29 v súvislosti s hebrejskými termínmi používanými pre vzkriesenie, ktoré člení na viacero skupín, pričom v jednej z nich sú citáty týkajúce sa prebudenia zo spánku. Pri vymenúvaní najvýznamnejších výpovedí o zmŕtvychvstaní ako prebudení nezabúda na nesmierne dôležitý biblický verš z knihy proroka Daniela XII,2, ale hlavne na knihu Jób XIV,12, kde nachádzame rovnaké sloveso ako v našom texte z Hodayot. Toto sú doklady toho, že terminológia spojená s prebúdzaním je

⁶³ Na 4Q246 poukazuje napríklad N. T. Wright - Wright, *The Resurrection*, 2003, str. 188; na spojitost' 4Q246 II s Dan 7: Stuckenbruck, *Formation*, 2006, str. 119

⁶⁴ 4Q246 II,4

⁶⁵ 1QH^a XIV,29b-30a

v hebrejskom starozákonnom korpuse silne prepojená s tematikou zmŕtvychvstania, ktorej sa Sawyer venuje a zároveň vo svojej eseji poznamenáva: „Spánok mŕtvych je koncept doložený aj v Starom zákone (Jer LI,39; Ž XIII,14), aj v literatúre Ugaritu.“⁶⁶ Problémom však ostáva spojitosť prebudenia a práve spánku mŕtvych, ktorý by sme v Hodayot hľadali zrejme márne. Táto spojitosť potom už ostáva len v rovine dohadov. Hovoriac teda o verši 29, dôkazný materiál o prítomnosti viery vo vzkriesenie z mŕtvych ostáva podložený nepriamo, pretože je práve založený na prebudení. Ako však vieme, prvotný význam prebudenia nie je spájaný so zmŕtvychvstaním a možnosť siahnuť naň nám dáva kontext, v ktorom je daná pasáž zasadená: je to jeden z veršov, ktorým vrcholia udalosti Božieho súdu a dôjde k vyhladeniu synov nepravosti. Tak ako tento kontext súdu dáva možnosť uvažovať o viere v zmŕtvychvstanie, rovnako nám potenciálny kontext samotného zmŕtvychvstania, ktorý sa možno nachádza ďalej v básni, môže urobiť túto možnosť viac pravdepodobnou či až reálnou. Je tu teda čas posunúť sa k veršu 34, ktorý by mal ponúknuť presvedčivejší materiál.

Vzkriesenie v závere básne?

Stĺpec, ktorému sa venujeme a ešte ho budeme rozoberať, sa však stáva problematickým hlavne kvôli dochovaniu, ktoré nám znepríjemňuje analýzu prázdnyimi priestormi v texte. Cez verš 32 o nemožnosti záchranu pre vinníkov sa dostávame k veršu 34:

ישוכבי עפר הרימו תרן ותולעת מתים נשאו נס לה...[...]

Najprv svoju pozornosť venujeme „tým, čo ležia v prachu“. Koho takýmto výrazom označuje autor básne je pre naše skúmanie to najpodstatnejšie. Spojenie dvojice slov שכב a עפר sme našli v hebrejskej Biblii raz a to konkrétne v knihe Jób 21,26:

יחד על-עפר ישכבו ורמה תכסה עליהם

„Obaja si ľahnú do prachu, kde ich pokryjú červy.“

⁶⁶ Sawyer, Hebrew, 1973, str. 223

Spojitosť medzi dvoma vyššie spomínanými veršami je očividná, aj keď môže byť náhodná. Skôr by sme sa však prikláňali k tomu, že ide o istú narážku vzhľadom k použitiu až troch rovnakých termínov (aj keď v iných gramatických podobách). Keby sme mali vykladať, čo znamená ležať v prachu len z tohto textu z knihy Jóba, nebola by to ťažká práca. Vo veršoch 27-26 kapitoly 21 totiž veľmi ľahko identifikujeme hlavnú tému: Jób sa snaží argumentovať, že Boh nerobí rozdiel medzi veriacim či neveriacim a to ani alebo hlavne v čase smrti – oboch čaká rovnaký osud. Obaja spoločne uľahnú do prachu, čo samozrejme poukazuje na ich smrť. „Tí, čo ležia v prachu“ sú teda mŕtvi a práve oni by mali pozdvihnúť vlajku, čo by mohlo jasne poukazovať na vieru vo vzkriesenie mŕtvych.

Ešte by sme mohli spomenúť text Iz 26,19, ktorý by mohol korešpondovať s nami rozoberaným veršom. Je pravda, že používa podobnú reč o ležiacich v prachu, no je tu zmena v termíne pre ležiacich - שָׁכְבִּי . Avšak medzi slovesami שָׁכַח a שכב, ako vidíme, je rozdiel len jednej hlásky a navyše sú to významovo podobné až synonymné slovesá. Keby sme sa ešte vrátili k podobnosti týchto dvoch slovies, tak stojí za zmienku, že práve v miestach, kde sa sloveso v rukopise Hodayot nachádza, na začiatku riadku 34, máme dost' zle čitateľný materiál, ktorý je tmavý a celá oblasť na spodnej časti zvitku je poškodená. Táto naznačená teória môže byť veľmi ľahko vyvrátená lepšou snímkou manuskriptu alebo analýzou špeciálnymi prístrojmi, ktoré dokážu lepšie rozpoznať text ako voľné oko, avšak to nič nezmení na rovnakom význame, ktorý aj pri rozdielne písaných slovesách v tomto prípade ostáva. Kontext z knihy proroka Izaiáša je v tomto prípade vo všeobecnosti podobný – eschatologický – avšak konkrétne už rozdielny. Ak však predsa len ide o narážku s intenciou použiť podobný jazyk ako v hebrejskej Biblii, tak je jednoznačné, že Iz 26,19 hovorí o vzkriesení z mŕtvych.

Prach a červy

Je tu však aj možnosť pozrieť sa v korpuse Qumránskych zvitkov a hľadať spojenie ležať v prachu. To budeme mať trochu uľahčené faktom, že sme podrobne hľadali termín prach v rámci nášho výskumu aj s kontextom, v ktorom sa vyskytuje, a tak ľahko prideme k textu 1QM XI,13. 1QM je rovnako jeden z obsiahlejších

rukopisov z prvej jaskyne, ktorý má výrazné eschatologické črty a je tiež nazývaný Vojnový zvitok alebo Vojnový poriadok. V pasáži s tematikou apokalyptického súboja je myšlienka podobná tej z Hodayot XIV:

כִּיָּא בִיד אַבְיוֹנִים תִּסְגִּיר [או] יְבִי כּוֹל הָאָרְצוֹת וּבִיד כּוֹרְעֵי עֶפְרָ לְהַשְׁפִּיל גְּבוּרֵי עַמִּים
לְהַשִּׁיב גְּמוּלָה

„Lebo do ruky biednych vydáš [nep]riateľov všetkých zemí a do ruky kľáčiach v prachu, aby si ponížil bojovníkov národov, aby si navrátil odplatu.“⁶⁷

Iná terminológia, ktorá však môže poukazovať na podobné intencie autorov. Prach je tu použitý presne rovnako, bez predložky alebo nejakej prípony. Zmenilo sa sloveso na כרע, čo znamená kľáčať. Máme tu teda prípady, kde sa nám vo veľmi podobnom kontexte bitky objavujú veľmi podobné dvojice „ležať v prachu“ a „kľáčať v prachu“. Význam spojenia z Vojnového zvitku sa považuje za nasledovný: nejde o narážky na zmŕtvychvstanie, ale o poukázanie na paradox, kedy chudobní alebo biedni ponížujú silných bojovníkov. Toto je jasné z paralelizmu v samotnom trinástom verši: biedni patria ku kľáčiacim v prachu. Nebolo by možné podobné čítanie aj pre spojenie „tí, čo ležia v prachu“?

Podobnú schému s paralelizmom môžeme našťastie nájsť aj v texte Hodayot, kde máme spojenie červ mŕtvych. To by nám mohlo pomôcť vniest' poriadok do významu celej výpovede. Červ znova odkazuje k textu, ktorý sme spomínali – Jób XXI,26 a v istom zmysle prikláňa misky váh k možnosti, že 1QH^a XIV skutočne hovorí o mŕtvych. Povedali sme, že identita „tých, čo ležia v prachu“ je pre naše skúmanie najpodstatnejšia, no zároveň aj najhoršie čitateľná. Urobiť z nej záver o dôkazoch o zmŕtvychvstaní sa zdá byť jednoduchšie ako v prípade analýzy verša 29, no o jednoznačnosti sa stále nedá hovoriť.

⁶⁷ 1QM XI,13

Zhrnutie

Dôkazom toho sú aj pohľady skúsených bádateľov v tejto oblasti, ktoré sa rozchádzajú. Profesor John J. Collins píše: „Tí, čo ležia v prachu, by mohli byť tí, ktorí sú sklúčení počas nadvlády Beliála alebo boli porazení v jednej z fáz eschatologickej bitky.“⁶⁸ A skutočne, keď sa pozrieme na hebrejské používanie obrazov, tak nám jasne vyplynie, na čo sa používala predstava prachu: Nesmierne silný význam dostal prach pri stvorení človeka, lebo to je materiál, z ktorého ho Boh stvoril. Preto sa ním poukazuje často aj v zvitkoch od Mŕtveho mora na márnosť alebo pokoru človeka. Čo je za druhé užitočné si uvedomiť pri našej analýze je použitie prachu. Ten bol materiálom, ktorý sa sypal na hlavu ako prejav ľútosti a zármutku (Jób II,12; Joz VII,6).

Pre výsledný názor ohľadom štrnásťtej kapitoly Hodayot a jej spojitosti s vierou v zmŕtvychvstanie môže byť všetko toto podstatné a skeptické myšlienky sumarizuje profesor Charlesworth:

„Zdá sa, že pasáž v 1QH^a 14 predpovedá povstanie spravodlivých, pravdepodobne Svätých z Komunity, ktorí sú zoradení so Svätými v nebi v čase súdu na konci vekov. Svätí nepotrebujú umrieť, aby povstali. Vstúpili do Komunity konca časov a presiahli zvyčajnú kategorizáciu času na minulosť a budúcnosť. Teraz v prítomnosti sa pripravujú na konečnú eschatologickú bitku.“⁶⁹

Predpokladom pre túto hypotézu je iné ponímanie času, ktoré by sa malo prejavovať nielen v Hodayot, ale je doložené aj z iných zvitkov, ako napríklad Vojnového zvitku 1QM, pričom čas posledných vecí nie je vecou budúcnosti a jeho predpokladom nie je posmrtný život alebo jeho príchod.⁷⁰ Profesor Charlesworth ponúka veľmi odbornú a dobre štruktúrovanú analýzu doktríny zmŕtvychvstania a to aj

⁶⁸ Collins, *The Essenes*, 2006, str. 50

⁶⁹ Charlesworth, *Where*, 2006, str. 148

⁷⁰ *Ibid.*

v zvitkoch o Mŕtveho mora. Ponúka 16 kategórii zmŕtvychvstania⁷¹, kde nachádzame zaradené takmer všetky pasáže z Hodayot, ktorým sa budeme venovať. Verše v tejto básni delí do dvoch kategórií: 29-30 (ktorými sme sa zaoberali vyššie) sú v kategórii 6 - Povstanie jednotlivca z nečinnosti k robeniu Božej vôle. Tento pohľad, ktorý prezentuje je však veľmi minimalistický v priznaní miesta pre zmŕtvychvstanie v celej Qumránskej literatúre. Myšlienku vzkriesenia z mŕtvych odmieta v celej zbierke Hodayot a k 1QH^a XIV poznamenáva, že „väčšina komentátorov správne vyvodila, že neobsahuje vieru v zmŕtvychvstanie (menovite Rowley, Licht, Vogt, Laurin, Carmignac, Mayer-Reuss, Sutcliffe, Maier, G Jeremias, Buitcamp, Braun, Nickelsburg, Le Moyne, Bailey, Rosso Ubigli a Dimant).“⁷² Avšak je treba povedať, že označenie takéhoto záveru za správne pri kapitole XIV, obстоjí len na subjektívnom hodnotení aj keď podporenom radou ďalších bádateľov a ich výskumom. Je tu však aj možnosť pozeráť sa verše kapitoly XIV opačne, ako to robí napríklad profesor Émile Puech, ktorý naznačuje, že moment povolania „tých, čo ležia v prachu“ zapadá do rámca, ktorý by zodpovedal predstavám o zmŕtvychvstaní. Práve to, že sa to deje po apokalyptickej bitke na konci vekov korešponduje s tým, kde by sme očakávali takúto zmienku o vstávaní z mŕtvych.⁷³ Prípadne sme sa stretli s názormi, ktoré sa vyjadrujú viac neurčito. Príkladom by mohol byť profesor Collins, ten píše v reakcii práve na profesora Puecha a jeho stanovisko, ktoré berie do úvahy vieru vo vzkriesenie z mŕtvych aj v 1QH^a XIV, že jeho tvrdenia nie sú presvedčivé a pokračuje s analýzou o tom, kto sú to tí, čo ležia v prachu, ktorú sme citovali už vyššie. V názore profesora Collinsa je cítiť skepsa, no nie bezpodmienečné vylúčenie spomínaného tvrdenia. Skutočne neutrálne stanovisko ponúka vo svojej publikácii *Thanksgiving Hymns* s analýzou a prekladom Hodayot Menahem Mansoor, ktorý uvádza medzi inými aj citácie z Hodayot XIV takto: „Tu je niekoľko výrazov v chválospevoch, ktoré pravdepodobne naráža na zmŕtvychvstanie.“⁷⁴ Zároveň podáva pre nás dôležitú informáciu o interpretačných riešeniach pasáží z tejto kapitoly. Konkrétne 1QH^a XIV,29-34 postačuje na dokázanie viery vo vstanie z mŕtvych autorom ako Nötscher

⁷¹ Ibid. Str. 2-17

⁷² Ibid. Str. 183

⁷³ Puech, *La Croyance*, 1993, str. 361-3

⁷⁴ Mansoor, *The Thanksgiving*, 1961, str. 87

alebo Allegro. Na druhej strane Mansoor informuje aj o opačnej tendencii, ktorá je napríklad u Laurina alebo Lichta.⁷⁵

Ak by sme mali ponúknuť vlastné zhodnotenie, tak táto druhá pasáž sa nám zdá presvedčivejšia v nami rozoberanej otázke. Veľmi nás zaujal postoj profesora N. T. Wrighta, ktorý píše, že sa mu nezdá jasné z kontextu oddielov, či je na mieste ich prenesené chápanie alebo doslovné, ktoré poukazovalo na vzkriesenie z mŕtvych. Avšak poukazuje na skoršie pasáže v básni, ktoré prirovnávajú Komunitu k stromu koreňmi a vetvami obopínajúcemu celý svet – tieto sme spomínali už vyššie. Podľa neho „naznačujú, že tu máme povznesenú víziu veku, ktorý má prísť, v rámci ktorej sa nachádza predpoveď o ležiacich v prachu, ktorí povstanú k novému stelesnenému životu, v čom zaznieva Daniel 22,2 a pravdepodobne tiež Jób 19,26.“⁷⁶ Tento pohľad sa nám zdá po skúsenosti s prácou s textami a hľadaním narážok veľmi lákavý a priklonili by sme sa k nemu. Avšak je treba pripomenúť, že opäť ani v tejto kapitole nenachádzame dostatočný dôkazný materiál, aby sme mohli presvedčivo tvrdiť, že autor Hodayot vedel o viere v zmŕtvychvstanie a aj ju zakomponoval do svojich veršov. Avšak zatiaľ čo z hľadiska kontextu pasáž XI, ako sme písali, neponúkla dostačujúci materiál, tak báseň v XIV už mala viac oporných bodov v podobe potenciálnych odkazov na verše zo Starej zmluvy.

1QH^a XIX

Text a jeho nuansy

Poslednou do trojice často citovaných pasáží z Hodayot v otázke vzkriesenia je 1QH^a XIX,10b-13. Pre jej dôležitosť a priestor, ktorý jej budeme venovať si ju uveďme aj s vlastným prekladom:

10b ולמען כבודכה טהרתה אנוש מפשע להתקדש

⁷⁵ Ibid., str. 88

⁷⁶ Wright, *The Resurrection*, 2003, str. 188

- 11 לכה מכול תועבות נדה ואשמת מעל להיחד ע[ם] בני אמתך ובגורל עם
- 12 קדושיכה להרים מעפר תולעת מתים לסוד ע[ולם] ומרוח נעוה לבינת[כה]
- 13 ולהתיצב במעמד לפניכה עם צבא עד ורוחי[...] להתחדש עם כול
- 14 נהיה ועם ידעים ביחד רנה

10b Pre svoju slávu očistil si človeka od priestupku, k posväteniu

11 pre teba od všetkých nečistých odporností a viny nevery, k jednote so synmi tvojej pravdy a v lóse s

12 tvojimi svätými, k pozdvihnutiu z prachu červa mŕtvych, k večnej komunite a od ducha zvrátenosti k tvojmu poznaniu

13 k postaveniu sa v tvojej prítomnosti s večnými vojskom a duchmi [...], k jeho obnoveniu so všetkým,

14 čo bude a s tými, ktorí poznajú, v radostnej jednote.

Môže sa zdať, že sme sa v predchádzajúcej časti zo stĺpca XIV venovali akosi menej spojeniu červ mŕtvych, ktoré určite nestačí odsunúť iba s krátkou poznámkou o podobe s Jób 21,26. To však chceme určite napraviť. Tak v prvom rade Jób 21,26 obsahuje iný termín pre červa. Napriek tomu sme ho použili, aj keď texty v Hodayot pracujú so slovom תולעת. Opodstatnenosť tohto ťahu by sa dala vysvetliť aj tým, že ide skutočne o označenia, ktoré majú veľmi podobný význam. Ich synonymické použitie je doložené napríklad v knihe Exodus v kapitole 16, pričom je nesmierne ťažké až nemožné vysvetliť raz תולעת vo verši 20 a potom רמה vo verši 24. No aj keby sme sa chceli venovať len slovu תולעת, tak nás čaká výklad jeho použitia. Napríklad profesor Collins navrhuje vidieť v týchto pasážach, kde sa spomínajú červy mŕtvych, narážku nielen na Iz 26,19, ale aj Iz 41,14, kde je oslovený „červ Jákoba“. To analyzuje Collins nasledovne: „V Iz 41 sú adresáti v nízkom postavení, ale nie sú mŕtvi. Analogicky fráza ‘červ mŕtvych’ v Hodayot môže metaforicky poukazovať na stav ľudskej prirodzenosti bez pomoci.“⁷⁷ Takéto uvažovanie znie celkom logicky a dávame mu za pravdu, dokonca to nie je jediné použitie, s ktorým sa dá takto vyrokovať. Ak by sme chceli vidieť v pasáži z 1QH^a XIX,10b-13 naozaj situáciu, keď tí, ktorí sú ohromne skrúšení – inak povedané aj červy mŕtvych, pozdvihnutí z ich mizérie a môžu dospieť do stavu anjelskej komunity, tak k tomu vôbec nemusíme

⁷⁷ Collins, The Essenes, 2006, str. 49-50

počítať s vierou vo vzkriesenie. Podobne neutešená situácia človeka je dokonca ešte lepšie ako v knihe proroka Izaiáša opísaná v Žalme 22,7: „Som červ, nie ako človek; ľudom som na posmech, ba aj vlastní ma zavrhlí.“ My však chceme poukázať aj na druhú stranu mince. Ak je pre profesora Collinsa natoľko smerodajné, že je tu možný aj iný výklad slova červ, tak sme po ňom popátrali ešte viac. A práve u Izaiáša nachádzame verše, kde autor tejto prorockej knihy snád' využíva aj to neprenesené použitie významu alebo je to prinajmenšom znova diskutabilné. Je babylonský kráľ o ktorom sa hovorí v Iz 14,2-11 mŕtvy? Tyran skončil, leží, prichádza do Šeolu, omdlel a jeho sláva je zvrhnutá. Dokonca – a to je pre nás dôležité – pod ním sú červy a červy sú mu aj prikrývkou. Je tento kráľ mŕtvy alebo sa dostal do situácie bez pomoci? A nedá sa rovnako pýtať aj v Iz 66,24? Zdá sa nám, že rovnako ako v hebrejskej Biblii je použitie pre slovo červ rôzne, tak môže byť rôzne aj v Hodayot. Prečo by v prípade diskutovaných veršov z Hodayot muselo ísť o narážku práve na Iz 41? Podobnosť kontextu tu je, no tú sme už videli omnoho presvedčivejšiu aj v iných pasážach. Pre nás tu ostáva priveľa otáznikov, aby sme mohli uzavrieť s jasnosťou, že autor Hodayot pod „červami mŕtvych“ myslí ľudí v ťažkej situácii. Slovo רמה má arabský pôvod, ktorý je symbolický a poukazuje na úpadok. Úpadok, ktorý môže byť charakterizovaný hnilobou a rozkladom, tak ako sa rozkladajú telá mŕtvych. Úpadok však dostáva pre človeka iný význam, keď ide o jeho bezvýznamnosť. Je neľahké vybrať si, ktorý úpadok budeme brať do úvahy.

Pozrime sa preto ešte do Qumránskych zvitkov a skúsme sa tam dopátrať nejakého kontextu, ktorý nám významy červa ozrejmi. Oba výrazy aj תולעת, aj רמה nachádzame spolu v texte z jedenástej jaskyne 11Q5 XIX 1 (= 11Q6 4-5). V tejto prosbe o vyslobodenie môže ísť o príklad preneseného použitia, kde termíny pre červa majú charakterizovať bezvýznamnosť človeka. Avšak skôr by sme sa prikláňali k tomu, že ide o akúsi techniku vyobrazenia protikladu – červ Bohu nemôže vzdávať vďaku, *no* ten, čo žije, ho môže chváliť. O metaforickom použití slova červ oveľa jasnejšie vypovedá text 1QS XI 9-10: „Ale ja patríam k bezbožnému ľudstvu a k spolku klamlivého tela. Moje viny, moje priestupky moje hriechy {...} so zvrátenosťou môjho srdca patria k spoločenstvu červov a tých, čo chodia v temnote.“ Z týchto veršov vyplýva, že spoločenstvo červov nie je zoskupenie mŕtvych alebo hromada hmyzu, ale jedná sa o prenesené pomenovanie bezbožného ľudu, neveriacich.

Ešte pár slov k použitiu slovesa **רום**, čo znamená vyzdvihnúť, pozdvihnúť alebo vyvýšiť. Podľa všetkého nemáme u neho doložené do takej miery použitie v kontexte zmŕtvychvstanie, aspoň ho nespomína vo svojej práci John F. A. Sawyer.⁷⁸ Svojim významom poukazuje aj na horu – vysoké miesto a často sa používa v spojení s vyvýšením Hospodina, jeho mena. Zmysel dáva použitie tohto slovesa v spojení s večnou komunitou za každých okolností, aj keby to bola komunita na zemi (Hodayot často používa aj obrazy komunity s anjelmi, avšak svet anjelov sa v predstavách Qumránskej komunity prelieva do toho pozemského), no je treba uznať, že viac nám do toho zapadne, keby večná komunita poukazovala na spoločenstvo hore v nebesiach.

Možné paralely v texte

Vráťme sa však späť k textu 1QH^a XIX,10b-13 a pozrime sa naň viac kompozične. Prirodzene, že nás najviac zaujíma časť o pozdvihnutí červov mŕtvych z prachu, tá však podľa nás na základe istého paralelného vzorca zapadá do štruktúry s okolitými výpoveďami. Pokiaľ je teda z predchádzajúceho exkurzu nie úplne jasné, ako vykladať túto inkriminovanú časť, tak nám k tomu môžu pomôcť putá, ktoré ju viažu k bezprostredne susediacim výrokom. Mohli by sme tu nájsť synonymický paralelizmus, pričom dvojicu by podľa všetkého tvorili „(k pozdvihnutiu) z prachu červa mŕtvych k večnej komunite“ a „od (= z) ducha zvrátenosti k tvojmu porozumeniu“. מעפר תולעת מתים by nám teda malo bližšie určiť aj מרה נעודה. Tu musíme vyjadriť svoje pochyby ohľadom prítomnosti reči o zmŕtvychvstaní, pretože práve táto paralela v texte nás presviedča, že „prach červa mŕtvych“ by znamenal v prenesenom význame niečo podobné ako „duch zvrátenosti“. Už skôr sme uvádzali argumenty o možnej metafore prachu ako zlého rozpoloženia alebo nižšieho postavenia. „Duch zvrátenosti“ sa nachádza v texte Hodayot ešte na troch miestach, ako sme to dohľadali. 1QH^a V 21 hovorí o tom, ako „duch zvrátenosti“ vládne nad človekom, ktorý je stvorenie z prachu. O štyri kapitoly neskôr – 1QH^a IX 22 – zas autor Hodayot opisuje, ako má vďaka Božej vedomosti otvorené oči, aj keď je stvorením z hliny a duchom zvrátenosti. S treťou zmienkou sme už v našej práci stretli, nachádza sa

⁷⁸ Sawyer, Hebrew, 1973

v kapitole XI verš 21, kde sa hovorí o tom, ako Boh očistil ducha zvrátenosti, aby sa postavil s vojskom svätých a vošiel do Jednoty. Všetky tieto zmienky však hovoria o „duchu zvrátenosti“ v rovnakom zmysle, a to ako o nejakom elemente hriešnosti, skazenosti alebo nehodnosti. Ten prvý výskyt sa predsa len trochu líši, keď hovorí skôr o nejakej sile zla, ktorá ovplyvňuje človeka. Ostatné zmienky sa vyjadrujú skôr v zmysle, že „duch zvrátenosti“ je synonymom pre človeka v svojej nedostatočnosti.

Čo z toho plynie pre náš text je jeden možný záver: báseň by mohla pracovať s paralelne postavenými a tiež významovo prepojenými spojeniami. Ak teda hovorí o pozdvihnutí od „ducha zvrátenosti“ a myslí tým hriešnosť človeka, respektíve to čo k nej vedie, podobne by mohlo pozdvihnutie „z prachu červa mŕtvych“ prenesene hovoriť o nehodnom stave človeka. Na to môžeme aplikovať poznámky uvedené vyššie o použití symboliky prachu, síce nie v zmysle ľútosti, ale určite v zmysle ľudskej hanebnosti. V tomto prípade by nešlo o narážku na vzkriesenie z mŕtvych. Rovnako je však možné, že takáto hypotéza nemusí byť potvrdená a vskutku podozrivé spojenie kľúčových slov pre vzkriesenie z mŕtvych „pozdvihnúť“, „prach“, „červ“ a „mŕtvi“ ukazuje smerom na posmrtné predstavy, v ktorých tí, čo umreli, znova ožijú. O tom povieme niečo pri ďalšom prístupe k textu z kapitoly XIX, na ktorý sme prišli pri jej rozboře.

Významové rozdiely a stupňovanie

Podľa nás by tu mohla byť aj iná väzba medzi nasledujúcimi výpoveďami:

Očistil si človeka

Aby sa posvätil...	להתקדש
Aby bol pozdvihnutý...	להרים
Aby sa postavil...	להתיצב
Aby bol obnovený...	להתחדש

Zmysel by dávalo, keby sme sa na to pozerali ako na gradáciu, ktorá začína posvätením od odporností a viny, pokračuje k pozdvihnutiu z prachu k večnej

komunitě, postaveniu v Božej prítomnosti a napokon obnoveniu so všetkým, čo bude. Podľa nás aj infinitívne výrazy svojim významom nepôsobia len ako synonymický paralelizmus, ale snáď syntetický, pričom sa sémanticky stupňujú. Celok Božieho očistenia človeka je začatý posvätením vnútra ľudskej bytosti, nasleduje pozdvihnutie. Toto pozdvihnutie by mohlo opäť hovoriť o vytiahnutí z nehodnosti človeka, ale v zmysle stupňovania nám lepšie sedí pozdvihnutie zo smrti. Teda človek je nielen posvätený od hriechov, ale aj vytrhnutý zo smrti, následne sa postaví do Božej prítomnosti a dôjde k jeho obnoveniu aj s ostatnými vecami predpokladajme, že v nebeskom raji. Ako vravíme, do tejto schémy sa hodí premýšľať o verši XIX 12 v kontexte zmŕtvychvstania. Podobne by sme vedeli premýšľať aj o menných tvaroch. Skúsme takéto interpretačné riešenie: postupujeme od hriešnosti k jednote so svätými (v. 11), od smrti k „večnej komunitě“ (v. 12a), „od ducha zvrátenosti“ k poznaniu Boha (v. 12b) až do prítomnosti Božej a obnove všetkého. Zdalo by sa, že tam trochu nepatrí verš 12b. Prečo by po zmŕtvychvstaní malo znova nasledovať poznanie Boha? Ak by sme však prekladali „k tvojmu poznaniu“ v zmysle porozumenia a náhľadu do vnútra vecí, čo je vlastne slovo בִּינָה , tak by vlastne po vzkriesení z mŕtvych nasledovalo nahliadnutie do podstaty Božieho konania s človekom.

Zhrnutie

Ponúkli sme teda vlastné analýzy tejto časti kapitoly XIX. Ak by sme ich mali zhrnúť, tak neponúkli jednoznačné priklonenie sa k niektorej strane vo veci prítomnosti vzkriesenia v Hodayot. Odborníci na qumránsku literatúru ostávajú tiež neistí. Napríklad Albert Hogeterp komentuje, že „symbolika oživenia a obnovenia stvorenia (1QH^a XIX 13-14), by mohla, slovami G.J. Brooka, predpokladať myšlienku vzkriesenia.“⁷⁹ Presvedčivým dôkazom však opäť nedisponujeme. Profesor z Yale University Collins poukazuje, že 1QH^a XIX je v našej otázke menej použiteľný ako už diskutovaná pasáž 1QH^a XIV. Profesor Charlesworth ukazuje, že do istej miery sme mohli správne uvažovať o použití paralelizmu v texte: „Básnik vytvoril tieto riadky podľa *parallelismus membrorum*, ktorý je synonymický. Teda ‘prach’ je eufemizmus

⁷⁹ Hogeterp, *Exectations*, 2009, str. 291

pre 'ducha zvrátenosti' a Qumránec chváli Boha nie za pozdvihnutie do večného života, ale do božského poznania.⁸⁰

Ak by sme mali podať vlastné stanovisko, tak je nutné povedať, že pri prvom hlbšom rozbere textu nás viac upútalo stupňovanie, ktoré sme rozoberali v predošlej časti. Tak ako sme ho tu predstavili si za ním stojíme ako za jednou z možností výkladu. Následne sme sa však pozastavili aj pri druhej variante synonymického paralelizmu a v tomto prípade by sme sa mierne priklonili k tejto možnosti. Celkovo sa nám zdá 1QH^a XIX o niečo menej dôveryhodný svedok pre zmŕtvychvstanie ako predošlé texty. Nie je to však žiadne finálne stanovisko, pretože rovnako význam tohto oddielu sa zdá byť aj po hlbšom preštudovaní stále dvojznačný.

Pravdou však je, že ak sa pozeráme na tieto tri oddiely spoločne, tak by sa dalo poukázať na ich určitú spojitosť. Tá je nielen v jazykovej, ale aj tematickej previazanosti. To znamená, že tu nachádzame podobné výrazové prostriedky a slová, ktoré sa opakujú (červ, duch zvrátenosti...), a tiež sú to texty zasadené do totožných eschatologických motívov. Aj keď v skutočnosti je tento kontext príznačný skrze celú tematickú líniu Hodayot. Tieto spojitosti a tiež umiestnenie v jednom spise ich podľa nás prepájajú do takej miery, že aj tým menej pravdepodobným textom dávajú možnosť spoločného potvrdenia a uznania spolu s tými viac pravdepodobnými. Je to podobná logika, ktorú sme riešili v kapitole XIV – v jej strede bola pasáž zdanlivo menej svedčiaca o zmŕtvychvstaní, no nápomocná bola prítomnosť podobnej, jednoznačnejšej pasáže na konci kapitoly.

Naopak je treba zdôrazniť jeden dôležitý fakt: Naše hľadanie nestačí zúžiť len na prítomnosť dôkazov, ale treba ho rozšíriť aj na neprítomnosť. V rámci tohto tvrdenia je pravdou, že Hodayot ako manuskript so silene eschatologickou tematikou zmŕtvychvstanie nevyvracia. Nenašli sme kritický postoj k vzkrieseniu, ktoré s určitosťou bolo známe v dobe vytvorenia Hodayot ako súčasť myšlienok o veciach posledných, ktorým sa venuje tento rukopis.

⁸⁰ Charlesworth, Resurrection, 2006, str. 8

Ako sme videli, v analýze textov Hodayot sme nevyužili paralely alebo podobnosti s qumránskymi textami prezentovanými na začiatku práce. Problémom bolo hlavne to, že z dvoch najistejších prípadoch týchto textov je pri jednom z nich natoľko špecifická symbolika prorocstva o údolí suchých kostí, že by muselo ísť o zjavnú narážku, aby sme sa s Pseudo-Ezechielom stretli v rukopisoch Hodayot. Avšak aj myšlienka toho, že tí, čo povstanú budú chváliť Boha, ktorá práve bola v rukopise 4QpsEz, nebola vôbec použitá v reči Hodayot. Čo sa týka Mesiášskej apokalypsy, tak jej priama reč o obživení mŕtvych nenachádza obdobu v nami rozoberanom texte zrejme práve pre jeho poetickosť. Básnik by sa takto zrejme nevyjadril, ale použil by výrazový prvok nejasnejší, ale poetický, možno napríklad ako ležiaci v prachu pozdvihnú vlajku. Netreba však zabudnúť na ďalšie texty od Mŕtveho mora, ktoré sme uviedli na začiatku a tu by sme radi zdôraznili hlavne Sapienciálne dielo, ktoré je veľmi podobné niektorými myšlienkami. Aj citát, ktorý sme z neho uviedli hovoril, že tí, „ktorí navždy hľadajú pravdu, povstanú, aby súdili“, čo by mohlo korešpondovať s textami z Hodayot. Konkrétne tie možné zmienky zmŕtvychvstania nehovorili o súdení, ale boli zasadené do obrazov posledného súdu.

Záver

Určite treba priznať základnú črtu ohľadom rozoberaných textov a ich naviazaniu na tému vzkriesenia z mŕtvych – tou je, že nie sú jednoznačné. Preto sa chceme hneď na začiatok venovať našej téze, ktorú sme si stanovili: Rukopis Hodayot slúži dostatočne ako dôkazový materiál pri hľadaní viery v zmŕtvychvstanie v zvitkoch od Mŕtveho mora. Napriek tomu, že po spätnom pohľade na rozoberané pasáže je zrejmé, že táto téza ostane nepotvrdená, chceme k tomu pridať ešte niekoľko záverečných zhrnutí. Musíme priznať, že tézu sme zvolili dosť odvážne z niekoľkých dôvodov. Prvotne šlo o úvodné dojmy, ktoré človek má po prečítaní vybratých textov z Hodayot a dávajú skutočne pocit, že ide o pasáže s témou vzkriesenia. Už sme spomínali, že sme chceli tieto prvotné *dojmy* podrobiť kritike. Tiež sme si nechceli alibisticky určiť tézu, ktorá by s najväčšou pravdepodobnosťou skončila úspechom, ale nepotrebovala by prácu s textom do takej hĺbky, akú sme mohli vyvinúť na predošlých stránkach. Preto sme napokon spokojní s výsledkami, lebo tézu sa nám nepodarilo potvrdiť vďaka analýze, ktorá išla do vnútra textu, pracovala s terminológiou aj kontextualitou a nechcela ponúknuť ľahké odpovede.

Postúpme k samotnému meritum veci – prečo ostala téza neobhájená? Z troch textov, s ktorými sme pracovali totiž nevedel ani jeden zaručiť dostatočne nevyvrátiteľný dôkaz o zmŕtvychvstaní. Neustále visela vo vzduchu otázka preneseného výkladu, ktorá sa vracala niekedy v silnejších a niekedy v slabších odtieňoch.

Napriek tomu sme si uvedomili, že šlo o rozbor poetického textu, kde sa úplne nepracuje s dôkazmi ako matematickými premennými. V tom zmysle by sme mohli na tomto mieste bilancovať, koľko termínov je použitých prenesene a koľko naopak hovorí o vzkriesení. To podľa nás nie je vhodné a závery z našej práce chceme formulovať inak. 1. Určitosť ohľadom viery v zmŕtvychvstanie Hodayot neponúka. 2. Paralely so Starým zákonom sú časté a nápomocné, no tiež nie jednoznačné. 3. Paralely so zvitkami od Mŕtveho mora hovoriacimi o vzkriesení sú zriedkavé a nepriame, no dávajú aspoň indicie, že qumránska sekta o zmŕtvychvstaní vedela,

a tak nie je vylúčená ani jeho zmienka v Hodayot. 4. Podľa nášho názoru poézia Hodayot dáva dostatok priestoru pre čitateľa a vykladača nájsť vzkriesenie z mŕtvych.

Hlavne štvrtý bod chceme odôvodniť na základe týchto poznatkov: Kapitola XIX, ktorú sme komentovali s tým, že sa nám nezdala natoľko presvedčivá, ponúka možnosť gradácie infinitívnych výrazov a substantív, na ktorú sme poukázali. Navyše je terminologicky prepojená s veršom 34 kapitoly XIV. Keby sme našli len spojenie „tí, čo ležia v prachu, pozdvihnú vlajku“, tak je pre nás vec otvorenejšia, no paralela „červ mŕtvych pozdvihne zástavu“ nás presvedčila, že ide o tému zmŕtvychvstania. Následne môže pokojne aj dvojveršie XIV,29-30 narážať na to isté. Pri formovaní svojho názoru nás vskutku najviac ovplyvnila práve táto kapitola aj so svojou symbolikou prírody, ktorej sme sa venovali. To čo potom tento názor ešte upevnilo bol kontext nádeje na večnú budúcnosť, (nielen prítomnosť, ktorá sa obráti z neutešenej na dobrú), ktorý jasne vnímame v kapitole XI. Na základe týchto pre nás najvýraznejších poznatkov sme ochotní uznať, že 1QH^a ukazuje vieru vo vzkriesenie mŕtvych, aj keď nie vo forme nevyvrátiteľných dôkazov.

Zoznam literatúry

- Bardtke, Hans. 1956.** Considérations sur les cantiques de Qumrân. *RB.* 1956, 63.
- 2007.** *Biblia: Slovenský ekumenický preklad.* Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2007.
- Brooke, George J. 2006.** The Structure of 1QHa XII 5-XIII 4 and the Meaning of Redurrection. [aut. knihy] Florentino García Martínez, Anette Steudel a Eibert Tigchelaar. *From 4QMMT to Resurrection.* Leiden : Brill, 2006.
- Burge, G.M. 2007.** Realized Eschatology. [aut. knihy] Walter A. Elwell. *Evangelical Dictionary of Theology.* Grand Rapids : Baker Academic, 2007.
- Buss, M.J. 1999.** Form Criticism, Hebrew Bible. [aut. knihy] John H. Hayes. *Dictionary of Biblical Interpretation.* Nashville : Abingdon Press, 1999.
- Collins, John J. 1997.** *Apocalypticism in the Dead Sea Scrolls.* London : Routledge, 1997. 0-203-13583-0.
- **2006.** The Essenes and the Afterlife. [aut. knihy] Florentino García Martínez, Anette Steudel a Eibert Tigchelaar. *From 4QMMT to Resurrection.* Leiden : Brill, 2006.
- Hogeterp, Albert L.A. 2009.** Belief in Resurrection and Its Religious Settings in Qumran and the New Testament. [aut. knihy] Florentino García Martínez. *Echoes from the Caves: Qumran and the New Testament.* Leiden : Brill, 2009.
- **2009.** *Expectations of the End.* Leiden : Brill, 2009. 978 90 04 17177 0.
- Holm-Nielsen, Svend. 1960.** *Hodayot: Psalms from Qumran.* Aarhus : Acta Theologica Danica, 1960.
- Hughes, Julie A. 2006.** *Scriptural Allusions and Exegesis in the Hodayot.* Leiden : Brill, 2006. 0169-9962.
- Charlesworth, James H. 2006.** Resurrection: The Dead Sea Scrolls and the New Testament. [aut. knihy] James H. Charlesworth, C.D. Elledge a Crenshaw J.L. *Resurrection: The Origin and Future of a Biblical Doctrine.* New York : T & T Clark International, 2006.
- **2006.** Where Does the Concept of Resurrection Appear and How Do We Know That? [aut. knihy] James H. Charlesworth, C.D. Elledge a J.L. Crenshaw. *Resurrection: The Origin and Future of a Biblical Doctrine.* New York : T & T Clark, 2006.

- Keller, Carl-A. 2001.** Joel. [aut. knihy] John Barton a John Muddiman. *The Oxford Bible Commentary*. Oxford : Oxford University Press, 2001.
- Kittel, Bonnie Pedrotti. 1981.** *The Hymns of Qumran: Translation and Commentary*. s.l. : Society of Biblical Literature, 1981. 0-89130-397-9.
- Mansoor, Menahem. 1961.** *The Thanksgiving Hymns*. Leiden : Brill, 1961.
- Martínez, Florentino García a Tigchelaar, Eibert J.C. 1999.** *The Dead Sea Scrolls: Study Edition*. Leiden : Brill, 1999.
- McKim, Donald K. 1996.** Realized Eschatology. *Westminster Dictionary of Theological Terms*. Louisville : Westminster John Knox Press, 1996.
- Molin, Georg. 1952.** *Die Sohne des Lichtes*. Munich : Verlag Herold, 1952.
- Newsom, Carol A. 2010.** Pairing Research Questions and Theories of Genre: A Case Study of the Hodayot. *Dead Sea Discoveries*. 2010, 17.
- Nickelsburg, George W.E. 2000.** Resurrection. [aut. knihy] Lawrence H. Schiffman a James C. VanderKam. *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*. Oxford : Oxford University Press, 2000.
- Puech, Émile. 2003.** Apports des textes apocalyptiques et sapientiels de Qumrân a l'eschatologie du judaïsme ancien . [aut. knihy] Florentino García Martínez. *Wisdom and Apocalypticism in the Dead Sea Scrolls and in the Biblical Tradition*. Leuven : Leuven University Press, 2003.
- **2000.** Hodayot. [aut. knihy] Lawrence H. Schiffman, James C. VanderKam a et alii. *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*. Oxford : Oxford University Press, 2000.
- **1993.** *La Croyance des Esséniens en la vie future: immortalité, résurrection, vie éternelle*. Paris : Gabalda, 1993.
- **2006.** Resurrection: The Bible and Qumran. [aut. knihy] James H. Charlesworth. *The Bible and the Dead Sea Scrolls*. Waco : Baylor University Press, 2006, Zv. II.
- Roberts, J.J.M. 2006.** The Importance of Isaiah at Qumran. [aut. knihy] James H. Charlesworth. *The Bible and the Dead Sea Scrolls*. Waco : Baylor University Press, 2006, Zv. I.
- Sawyer, John F A. 1973.** Hebrew Words for the Resurrection of the Dead. *Vetus Testamentum*. 1973, Zv. Vol. 23, 2, s. 218-234.
- Segert, Stanislav, Řehák, Robert a Bažantová, Šárka. 2007.** *Rukopisy od Mrtvého moře*. Praha : OIKOYMENH, 2007.

Stuckenbruck, Loren T. 2006. The Formation and Re-Formation of Daniel in the Dead Sea Scrolls. [aut. knihy] James H. Charlesworth. *The Bible and the Dead Sea Scrolls*. Waco : Baylor University Press, 2006.

Wright, N.T. 2003. *The Resurrection of the Son of God*. Minneapolis : Fortress Press, 2003.